

NOVUM

Editie 41/5
September 2020

De driehoeksverhouding bij DENK

*In gesprek met
prof. dr. Alex
Brenninkmeijer*

*Hoe kleurenblind
is Vrouwe
Justitia?*

*Kappers geknipt
en geschoren.
Terecht? (1/2)*

41/5

 DRANKJE DOEN RELAXEN {COLLEGES}
 STAGE LOPEN UITGAAN
INTERNETTEN {STUDEREN} SPORTEN
 COMMISSIE BRALLEN CHILLEN
{LEZEN} FACEBOOKEN REIZEN
FIETSEN MUZIEK LUISTEREN
 FILM KIJKEN LUNCHEN UITSLAPEN
WERKGROEP VOLGEN TWITTEREN
{PLANNEN} GAMEN BIJBAANTJE
MINOR KIEZEN SHOPPEN
BAKKIE DOEN {LEREN} LINKEDINNEN
FEESTEN {AFSTUDEREN}

Je bent al druk genoeg!

Bestel jouw **samenvattingen**
van alle colleges en literatuur
op www.slimstuderen.nl

slim
studeren.nl

	Voorwoord	4
<i>Faculteit</i>	Column decaan prof. dr. Joanne van der Leun	5
<i>Vereniging</i>	Even voorstellen... het 100e bestuur van J.F.V. Grotius	6
<i>Analyse</i>	De driehoeksverhouding bij DENK	10
<i>Analyse</i>	Hoe kleurenblind is Vrouwe Justitia?	15
<i>Analyse</i>	Kappers geknipt en geschoren. Terecht? (1/2)	18
<i>In gesprek met</i>	In gesprek met prof. dr. Alex Brenninkmeijer	24
<i>Faculteit</i>	Programma facultaire introductieweek 2020	30

Jurian Bos
Hoofdredacteur

Waarde lezer,

Na een halfjaar volledig digitaal te zijn verschenen, volgt met de ingang van het nieuwe collegejaar ook eindelijk weer een ‘fysieke’ NOVUM. Voor vele lezers zal dit tevens de eerste kennismaking met juridische literatuur zijn. Deze ‘bijzondere lichting’, zoals onze decaan - prof. dr. Van der Leun - jullie in haar column noemt, betreedt het universiteitsdomein in een ongetwijfeld zeer hectische tijd. Een van de weinige zekerheden in de komende periode is dat de NOVUM, het mooiste faculteitsblad van Nederland, haast iedere maand zowel *hardcopy* in het Kamerlingh Onnes Gebouw als online (via www.novummagazine.nl) te vinden is.

Al sinds 1968 draagt NOVUM bij aan de ontwikkeling van (toekomstige) juridische professionals. Dit doen wij onder andere door bekende juristen te interviewen, prijswinnende stukken te plaatsen en de bijdrages van onze redactieleden en onze vaste huiscolumnist prof. Kinneging te publiceren. Deze artikelen focussen zich vaak op minder belichte juridische onderwerpen: van de financiële autonomie van het Koninkrijk tot het schikkingsbeleid van het Openbaar Ministerie, en van de Syrische sanctieregeling tot de PIJ-maatregel. Een vaste NOVUM-lezer wordt dan ook elke maand laagdrempelig, maar diepgaand geïnformeerd, en heeft dankzij zijn of haar brede kennis van het recht een streepje voor op medestudenten.

Deze maand trappen we af met het debuut van nieuwe redacteur Lars Volborth, die de driehoeksverhouding binnen de politieke partij DENK onder de loop neemt. Zijn analyse van de machtsverhoudingen binnen de partij leest als een thriller waar ongetwijfeld nog een vervolg op gaat komen.

Hierna volgen twee facultaire artikelen. Op 18 september zal een symposium plaatsvinden waarin hoogleraar Rechtssociologie Maartje van der Woude samen met enkele studenten in zal gaan op het thema recht, racisme en de samenleving. Een vraagstuk dat, gezien de ontwikkelingen rondom de dood van George Floyd, inmiddels misschien wel actueler is dan ooit.

Onder leiding van prof. dr. Jean Pierre van der Rest is een groep studenten bezig geweest met het onderzoeken van prijsdiscriminatie door kappers. Vrouwen met een kort kapsel betalen immers meer dan mannen met praktisch dezelfde coupe. In hun bijdrage wordt dieper ingegaan op dit prijsverschil, ook vanuit het oogpunt van de kappers zelf.

Hierna volgt een bijzonder interview met prof. dr. Alex Brenninkmeijer, van 2005 tot 2014 onze Nationale ombudsman. Hiervoor was hij echter hoogleraar en zelfs decaan aan onze faculteit. Aan de hand van zijn inzichten omtrent ‘moreel leiderschap’ ontrafelt hij de coronacrisis.

Verder bevat deze editie ook een kennismaking met het nieuwe bestuur van J.F.V. Grotius, dé studievereniging van onze faculteit. September is namelijk ook de maand van de wisseling van de wacht, zo ook bij NOVUM. Vol vertrouwen en trots draag ik dit mooie blad over aan aankomend hoofd- en eindredacteur Joris van de Riet en Mahatma M. Martinus. Hopelijk zullen zij deze taken met net zo veel plezier vervullen als dat ik de afgelopen twee jaar heb gedaan.

Ik wens u, nog eenmalig vanaf mijn fluwelen hoofdredacteurstroon, veel plezier met het lezen van dit nummer van NOVUM magazine! ●

Een bijzondere lichting

Wanneer je in september 2020 rechten of criminologie begint te studeren aan onze faculteit weet je in ieder geval zeker dat je tot een bijzondere lichting behoort. Hoe gaat je studietijd eruit zien? Wat voor toekomst wacht je straks? Niemand weet het. Niemand weet het trouwens ooit precies, dat gold ook voor de lichting van 2019 en 2018. Bovendien is de samenleving altijd in verandering en de laatste jaren door de digitalisering extra snel, wat maakt dat juristen en criminologen zich sowieso moeten voorbereiden op een arbeidsmarkt in transitie. Maar nu met de corona-maatregelen en veel online onderwijs en thuiswerk geldt dat nog sterker. Bijzonder is het voor ons allemaal. En we zijn er klaar voor om er met elkaar wat van te maken, al gaat dat ongetwijfeld ook gepaard met allerlei uitdagingen, onzekerheden en zoektochten.

De faculteit en de universiteit hebben sinds half maart de koers radicaal omgegooid. De medewerkers die normaal nogal graag in het Kamerlingh Onnes Gebouw verblijven, werken grotendeels thuis. Onderzoek en onderwijs gebeuren op afstand en de levendigheid in het gebouw ontbreekt. Tentamens zijn veranderd van urenlange schrijfsessies in het sportcentrum – met kramp in de handen tot gevolg – in andersoortige toetsen, zoals open boek examens, meerkeuzetoetsen en opdrachten. Docenten hebben zich bijgeschoold en hopelijk heeft iedereen de wifl inmiddels op orde. Maar het gaat allemaal verder en zo hoort het ook. Ongetwijfeld zal deze periode ook voor de toekomst betekenen dat de universiteit verandert, al is het nu nog onduidelijk hoe.

Het allerbelangrijkste is dat we midden in een ongekennde gezondheidscrisis zitten. Een crisis die we alleen gezamenlijk het hoofd kunnen bieden. Het collectieve belang gaat daarbij boven het individuele belang en dat is waar we voor staan en waar jullie als nieuwe studenten heel veel van merken.

De pandemie legt ook bloot dat echte grote maatschappelijk vraagstukken vragen om gezamenlijkheid en een multidisciplinaire aanpak. Medici staan aan het front met het zoeken naar een vaccin en behandelingen, sociaal wetenschappers en geesteswetenschappers denken na over een goede communicatie en over de weerbaarheid van mensen. Juristen van de faculteit geven duiding aan de coronamaatregelen, criminologen kijken wat er gebeurt met de ontwikkeling van de criminaliteit. Dit zijn maar enkele voorbeelden, en meer dan ooit zien dat we dat de disciplines elkaar nodig hebben om verder te komen.

Wat je misschien minder snel bedenkt op het moment dat je kiest voor rechten of criminologie is dat alle grote opgaven waar de samenleving van nu zich voor gesteld ziet ook vragen om een open blik voor andere disciplines. Want die grote maatschappelijke vraagstukken trekken zich weinig aan van de grenzen van disciplines. Als je als jurist of criminoloog van de toekomst echt invloed wilt hebben op bijvoorbeeld hoe op een verantwoorde manier om te gaan met digitalisering in en van het recht en het criminaliteitsbeleid is het op zijn minst van belang dat je kunt samenwerken met mensen met een andere discipline achtergrond. Maar dat geldt ook als je wilt helpen de klimaatcrisis aan te pakken, samenwerking van bedrijven te verbeteren, cybercrime tegen te gaan of de rechten van kinderen te waarborgen. Focus is van groot belang en die biedt je studie aan de faculteit der rechtsgeleerdheid zeker ook, maar misschien moet je toch eens een keuzevak of een minor elders gaan doen? Of meedoen aan een debat bij een andere faculteit? Werk in ieder geval aan je samenwerkingsvaardigheden en aan je open mind, die ga je zeker nodig hebben. En doorzettingsvermogen ook. Niets is vanzelfsprekend, maar hoe uitzonderlijk alles nu ook is, vanzelfsprekendheid bestaat niet in een studieloopbaan.

In juli 2020 overleed op 81-jarige leeftijd Maarten Biesheuvel, een groot schrijver die niet alleen in Leiden woonde, maar ooit rechten ging studeren aan onze faculteit. Hij deed er vriendschappen voor het leven op, en onderbrak zijn studie herhaaldelijk om te werken in de scheepvaart. Tussendoor schreef hij voor het universiteitsblad en het blad van zijn studentenvereniging. In 1964 debuteerde hij in *Hollands Maandblad* met zijn het korte verhaal 'Het lieveheersbeest'. Hij had met ups en downs een indrukwekkende loopbaan als schrijver. Ondanks zijn grote tegenslagen, waaronder steeds terugkerende ernstige psychische problemen, ontwikkelde hij zich tot een geliefd schrijver van verhalen en boeken en nog tijdens zijn leven werd een literaire prijs naar hem vernoemd. Mocht je een keer een wandeling door Leiden maken kun je zijn houten woning Sunny Home zien staan in de Kernstraat (hooguit een kwartiertje lopen vanuit het centrum).

Maar ook als je dat niet doet wil ik je deze zin meegeven die hij in een brief in 2014 schreef over literatuur: 'Alles voor de Lach, de Wijsheid, De Blijdschap en de Troost'. Tegenslag en onzekerheden zijn van alle tijden. Als je zoekt naar een bevestiging van die stelling, bijvoorbeeld omdat het behoren tot een bijzondere lichting ook duidelijke nadelen heeft en je zoekt naar troost, vergeet dan niet ook af en toe een mooi verhaal of een roman te lezen. Misschien vind je troost, misschien blijdschap of wijsheid. Hopelijk vind je die ook allemaal in je studietijd. En anders dan Biesheuvel maak je naar ik hoop je studie bij ons af. Bijzondere lichting, zet 'm op! ●

Prof.dr. Joanne van der Leun
*Decaan van de rechtenfaculteit
en hoogleraar criminologie*

Even voorstellen..

Het 100e bestuur van J.F.V. Grotius

Deze maand vangt het volgende bestuursjaar aan van dé Leidse studievereniging voor rechtsgeleerdheid. Om het nieuwe bestuur te leren kennen wordt hen een aantal vragen en dilemma's voorgelegd!

Roos van der Plas, Praeses

Waarom heb je gekozen voor een bestuursjaar bij J.F.V. Grotius?

Vanaf mijn eerste jaar wist ik al dat ik ooit een bestuursjaar bij Grotius wilde doen. Na twee jaar commissiewerk groeide de behoefte aan uitdaging en was ik ook nieuwsgierig geworden naar het wel en wee achter de schermen. J.F.V. Grotius is een heel veelzijdige vereniging; er worden onder meer lezingen, kantoorbezoeken, reizen, feesten en natuurlijk borrels georganiseerd. Als bestuur ben je daar nauw bij betrokken en maak je van alle activiteiten deel uit. Vandaar dat het mij heel bijzonder leek om een jaar lang zo'n grote mooie vereniging te besturen.

Welk doel wil je in jouw functie bereiken?

Als praeses ben ik het gezicht van de vereniging en is het

mijn verantwoordelijkheid dat ieder bestuurslid binnen het bestuur goed functioneert en dat het bestuur als eenheid naar buiten treedt. Ik hoop dat mijn enthousiasme overslaat op de leden en dat ik, juist in deze tijden, iedereen het gevoel kan geven altijd welkom te zijn binnen de vereniging.

Hoe zouden je naasten je omschrijven?

Mijn naasten zouden mij omschrijven als een loyaal persoon die altijd bereid is om te helpen en mee te denken. Ik ben verantwoordelijk, houd graag overzicht, ben ambitieus en enthousiast. Ik ga graag uitdagingen aan om nieuwe kanten in mezelf te ontdekken.

Waar kijk je het meest naar uit in je bestuursjaar?

Alles! Het bestuursjaar in z'n geheel en niet specifiek één onderdeel. In onze eigen bestuurskamer zitten, bij activiteiten aanwezig zijn, nieuwe leden werven en leren kennen, acquisitie lopen, sollicitaties afnemen, bij ceremoniële gelegenheden aanwezig zijn en natuurlijk een bestuurspak! Eigenlijk teveel om op te noemen. Ik kijk er vooral naar uit om met mijn bestuur heel veel plezier te hebben in wat we doen en dat we nieuwe ideeën mogen verwezenlijken!

Liever niet goed kunnen spreken of liever niet goed kunnen luisteren?

Oeh, dat vind ik lastig. Dan kies ik liever niet goed kunnen spreken. Als praeses is het van belang dat je iedereen hoort en dan iedereen zich gehoord voelt. Als je niet goed uit je woorden kunt komen zou dat spijtig zijn maar het gaat om daden, niet om woorden.

Iris van Beers, ab-actis

Waarom heb je gekozen voor een bestuursjaar bij J.F.V. Grotius?

Indien ik deze vraag 1,5 jaar geleden had moeten beantwoorden, zou ik denken 'bestuursjaar bij Grotius? Niets voor mij...', maar in korte tijd heeft Grotius als vereniging toch wel mijn hart gestolen. Ik heb ontzettend toffe dingen mee mogen maken als lid, heb me ingezet met een commissie en heb bovenal het plezier gezien wat leden beleven aan de activiteiten en reizen die Grotius organiseert. Voor mij is een bestuursjaar de ultieme manier om mij in te zetten voor de vereniging, in de hoop dat er nog meer studenten in de stroomversnelling belanden en een geweldige tijd in Leiden met ons zullen hebben.

Welk doel wil je in jouw functie bereiken?

Komend jaar wil ik ervoor zorgen dat Grotius, ook op momenten waarop het niet mogelijk is om even langs de bestuurskamer te wippen, nooit ver weg is. Dat wil ik doen door onze social media slim in te zetten en samen met mijn bestuursleden te werken aan onze bereikbaarheid door leden de mogelijkheid te geven met ons te chatten via WhatsApp. Ik hoop mijn vaardigheden in het notuleren, communiceren op professionele wijze en het creëren van hoogstaand promotiemateriaal dit jaar verder te ontwikkelen.

Hoe zouden je naasten je omschrijven?

Mijn naasten zouden mij denk ik omschrijven als lief en hartelijk persoon dat graag mensen helpt, maar door

koppigheid soms wel iets te veel hooi op de vork kan nemen.

Waar kijk je het meest naar uit in je bestuursjaar?

Ik kijk er ontzettend naar uit dat ik veel op de bestuurskamer (A.043!) kan zitten, om zo een praatje aan te kunnen knopen met iedereen die binnen komt lopen. Hopelijk zie ik die leden dan ook weer terug op alle leerzame activiteiten en gezellige evenementen die Grotius organiseert, waar ik natuurlijk zo veel mogelijk zelf aanwezig zal zijn. Ik heb de rest van het 100e bestuur in korte tijd goed leren kennen en kijk er naar uit om samen een jaar Grotius te mogen representeren.

Liever alleen nog maar de administratieve taak van ab-actis behouden of alleen de promotie taak?

Hoewel ik het verzorgen van de promotie een van de leukste onderdelen van mijn takenpakket vind, moet ik toch omwille van onze vereniging kiezen voor de administratieve kant. Zonder een gedegen administratie is een vereniging weinig waard en hopelijk worden de evenementen ook goed bezocht als ik enthousiast met iedereen babbel!

Lisa Mullink, quaestor

Waarom heb je gekozen voor een bestuursjaar bij J.F.V. Grotius?

Eerlijk gezegd heb ik nooit eerder gedacht dat een bestuursjaar bij Grotius voor mij weggelegd zou zijn. Ik bevond mij in de eindfase van mijn bachelor Rechtsgeleerdheid en zag het niet zo zitten om mijn studie meteen door te pakken met een master. Ook met mijn

bachelor Fiscaal Recht bijna op zak was ik afgelopen jaar met plezier de quaestor binnen de Activiteitencommissie Extern, toen de kans op een bestuursjaar zich toch ineens voordeed. Het paste heel goed binnen mijn voornemen om nog niet meteen een masterstudent te worden en gaf mij de kans om met name mijn interesse in fiscale werkzaamheden in de praktijk uit te breiden. Ik ben mij nog verder gaan verdiepen in de vereniging zelf en alle aspecten van het quaestorschap, en ik ben nog altijd ontzettend enthousiast over de functie die ik binnen mijn bestuur mag bekleden.

Welk doel wil je in jouw functie bereiken?

Zeker nu zie ik het als een grote uitdaging om samen met mijn bestuur de vereniging door deze bijzondere tijd heen te trekken, zowel sociaal als financieel gezien. Gezamenlijk wil ik nagaan wat wij mogelijk kunnen maken voor de leden om ze nog steeds een gevoel van verbondenheid te kunnen geven. Specifiek gericht op mijn functie zie ik het als mijn taak en plicht om in deze bizarre maar toch unieke periode financieel gezien zo veel mogelijk stappen vooruit te zetten en alle eindjes netjes aan elkaar te knopen.

Hoe zouden je naasten je omschrijven?

Ik denk dat mijn naasten mij zouden omschrijven als een enthousiaste, goedlachse harde werker die tegen een stootje kan. Daarnaast iemand met een groot verantwoordelijkheidsgevoel, die zoveel mogelijk rekening probeert te houden met ieders voorkeuren.

Waar kijk je het meest naar uit in je bestuursjaar?

Ik kijk absoluut het meeste uit naar alle leuke contacten die ik dit jaar ga opdoen, geweldige belevenissen samen met de leden en de nieuwe kennis en praktische ervaring die ik na dit jaar rijker ben geworden. Ik ben ervan overtuigd dat dit bijzondere jaar een tijd wordt om nooit meer te vergeten.

Liever van elke commissie zelf de quaestor zijn of je portemonnee wordt gestolen op studiereis?

Nou, dat ik op studiereis in een vreemd land ineens al mijn verenigingspasjes kwijt ben zou wel een van de meest ellendige ongelukken zijn die me zouden kunnen overkomen... Daarbij lijkt het me best leuk om direct bij alle commissies betrokken te zijn. Relatief gezien valt de hoeveelheid extra werk ook wel mee, aangezien elke

commissie nog langs mij moet voordat zij een uitgave daadwerkelijk kunnen uitvoeren. Dat kan ik nog hebben!

Eva van der Windt, assessor onderwijs & carrière

Waarom heb je gekozen voor een bestuursjaar bij J.F.V. Grotius?

Afgelopen jaar ben ik erg actief geworden bij Grotius en zat ik in de Activiteitencommissie Extern. Ik kwam er tijdens dit jaar achter hoe ontzettend leuk ik het vond om evenementen te plannen, te organiseren en met externe partijen in contact te komen. De combinatie van onderwijs en carrière & acquisitie leek mij heel gaaf omdat ik dan zowel bezig ben met inhoudelijk leuke en leerzame activiteiten als met de toekomstige arbeidsmarkt voor ons als studenten.

Welk doel wil je in jouw functie bereiken?

Ik wil in mijn bestuursfunctie onze (nieuwe) leden graag dezelfde open sfeer bieden als die ik afgelopen jaren heb meegemaakt en wil hen meer perspectief bieden op de vele verschillende mogelijkheden naast en na afloop van de rechtenstudie. Het leggen van nieuwe contacten en de vereniging op de kaart zetten bij allerlei advocatenkantoren en andere instanties vind ik heel tof en dit wil ik zo goed mogelijk doen. De carrière-evenementen wil ik naar een hoger niveau tillen en ook de studieverdiepende activiteiten wil ik erg divers, leerzaam en toegankelijk maken.

Hoe zouden je naasten je omschrijven?

Hmm, ik denk dat naasten mij zouden omschrijven als

een behulpzaam, betrouwbaar en vrolijk persoon die goed kan luisteren. Eigenlijk ben ik ook best wel sarcastisch en wil ik mijn werkplek héél netjes en opgeruimd hebben.

Waar kijk je het meest naar uit in je bestuursjaar?

Ik heb enorm veel zin in alle leuke kleine en grote evenementen, de mooie reizen die wij (hopelijk) weer gaan maken, het begeleiden van de commissies, de samenwerking met mijn bestuursgenoten, noem maar op! Ik kan niet kiezen...

Liever een acquisitiesprek vergeten en helemaal missen of erg te laat zijn, waardoor een kantoor geen tijd meer heeft bij je aankomst?

Heel lastig dit. Beide echt niet! Als ik dan toch moet kiezen zou wel liever te laat komen dan een gesprek helemaal vergeten en missen. Bij het te laat komen kan ik in persoon mijn excuses aanbieden en kijken of de recruiter niet nog ergens 5 minuutjes vrij heeft zodat ik hem/haar nog even snel kan spreken. Eerlijk gezegd zou ik zo'n gesprek zéker weten niet vergeten en ik kom ook nooit ergens te laat. Ik zorg ervoor dat ik altijd bevestiging heb van de afspraak en ga (onnodig) veels te vroeg weg voor zo'n belangrijk gesprek.

Geert van der Meer, assessor evenementen

Waarom heb je gekozen voor een bestuursjaar bij J.F.V. Grotius?

In de drie jaren die ik bij Grotius lid ben geweest, ben ik het afgelopen jaar rap actiever geworden en heb beter mogen ervaren wat een toffe en open club wij zijn. Mede

door het enthousiasme en de betrokkenheid waarmee het 99e hun taak vervulden, ben ik steeds verder de rabbit hole ingevallen, tot ik met alle zes een koffietje had gedaan en tot de ontdekking kwam dat ik mezelf wel in de rol van assessor zag. Ik hoop zo iets terug te kunnen geven aan de vereniging wat ik zelf alleen kan omschrijven als gezelligheid.

Welk doel wil je in jouw functie bereiken?

Ik hoop een aantal nieuwe activiteiten neer te zetten op een creatieve manier, en natuurlijk door te gaan waar Wouter is gestopt. Ik ga ervoor zorgen dat we een jaar tegemoet gaan met laagdrempelige activiteiten en feesten om op die manier de band tussen de leden flink te versterken. Kortom: ik wil de leden naast de studie ook een goede studententijd bezorgen.

Hoe zouden je naasten je omschrijven?

Mijn naasten omschrijven mij als iemand die met veel dingen tegelijk bezig wil zijn, iemand die graag met iedereen opschiet en waarschijnlijk als beginnend alcoholist.

Waar kijk je het meest naar uit in je bestuursjaar?

Naast dat ik natuurlijk niet kan wachten op de hoogtepunten van ieder jaar zoals het gala en de studiereis, hecht ik misschien nog wel meer waarde aan de kleine dingetjes, zoals mensen zien viben op het eerste feest van het jaar.

Zou je liever een leeg feest hebben of een deelnemer kwijt raken tijdens een reis?

Dat is een lastige vraag, het komt er hier feitelijk op neer of ik voor de omzet of voor de leden zou kiezen. In een geval als dit zal ik toch voor het lege feest kiezen, hoeveel pijn me dat ook doet. Alles om de groep bijeen te houden! ●

jfv GROTIUS
Onderscheiden met de Koninklijke Erepennin

De driehoeks- verhouding bij DENK

Hoe scheve machtsverhoudingen, een affaire en tweet DENK bijna de afgrond in deden storten

Lars Volborth
Redacteur

De drie Kamerleden van oppositiepartij DENK zijn de afgelopen maanden regelmatig in het nieuws geweest. Berichtgeving over coronaperikelen overschaduwde deels de chaos die heerste bij DENK. Echter wie belangstelling had in een real-life soap, kon naast het volgen van Trump-nieuws uit de Verenigde Staten, in Nederland verzadigd worden met nieuws over DENK. Wat intern een aantal jaren geleden begon met een affaire van een van de drie hoofdrolspelers, ontpopte tot een openlijke ruzie die zijn climax dit jaar bereikte met het royeren van partijleider Azarkan door het partijbestuur onder leiding van voorzitter Öztürk op 6 mei. Het woord 'sluipmoord' is zoals inmiddels bekend een *no-go* in de Tweede Kamer, toentertijd nam Kamerlid Kuzu het woord 'broedermoord' in de mond over de actie van Öztürk. De voormalig fractievoorzitter vroeg Öztürk het partijvoorzitterschap neer te leggen.

De termen Kamerlid, partijleider en fractievoorzitter lijken door elkaar heen gebruikt te worden. Wie is nou wie? Wie heeft welke functie? Wat is de aanleiding van de problemen? En hoe ziet de toekomst van DENK eruit? Een reconstructie van de gebeurtenissen bij DENK van het afgelopen halfjaar.

Achtergrond

DENK is opgericht op 9 februari 2015 door Tunahan Kuzu en Selcuk Öztürk nadat zij uit de PvdA-fractie werden gezet. De Turkse Nederlanders weigerden een vertrouwensverklaring te ondertekenen die het vertrouwen in toenmalig PvdA-minister van Sociale Zaken Asscher zou uitspreken. Kuzu en Öztürk konden zich niet vinden in zijn integratiekoers en als gevolg van de weigering werden zij door het PvdA-bestuur geroyeerd als lid.¹

Na de oprichting breidde de partij zich uit met voormalig voorzitter van het Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders Farid Azarkan. Naast twee Turkse Nederlanders en een Marokkaanse Nederlander is ook de uit Suriname afkomstige Sylvana Simons kort doch prominent lid geweest van DENK. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 haalde de partij 3 zetels. Nu Simons weg was, kwamen de drie zetels toe aan Kuzu, Öztürk en Azarkan. Kuzu werd verkozen tot fractievoorzitter en Öztürk werd partijvoorzitter. Azarkan werd Tweede Kamerlid.² Uit de verhoudingen kun je afleiden dat zij deze zoveel mogelijk gelijk wilden houden. Er is geen duidelijke leider. Later zal blijken dat dat gevolgen zal hebben. Wat wel duidelijk is, is hun visie en volgens politicologen tegelijkertijd hun succesfactor.

“Er is geen duidelijke leider. Later zal blijken dat dat gevolgen zal hebben. Wat wel duidelijk is, is hun visie en volgens politicologen tegelijkertijd hun succesfactor.”

De focus ligt namelijk op Turkse en Marokkaanse stemmers. De kopstukken van DENK waren al jaren actief binnen sociaal-culturele verenigingen en religieuze organisaties van deze gemeenschap. Zo bouwden zij snel een grote kiezersgroep op. Deze groep begon al in grotere mate kritischer te worden op de richting die Nederlandse politieke partijen in sloegen. Zij maakten daarbij wegens gebrek aan vertrouwen in traditionele media vrijwel alleen gebruik van de sociale media Facebook, Twitter en YouTube. Dit zijn tevens de media langs welke weg zij hun ruzie uitvechten. Door Wilders' stijgende populariteit drong zijn stevige anti-islam-taal in programma's van alle andere partijen door. In deze tijd schoven (onder Turkse en Marokkaanse stemmers populaire) progressievere partijen voorzichtig naar rechts inzake diversiteit en

integratie. Voordeel voor DENK is dat zij geen rekening hoeven te houden met andere kiezers. Ze kunnen zich volledig inzetten voor de belangen van Turkse en Marokkaanse stemmers. Dit is in cijfers te zien aan hun achterban. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 stemde meer dan 50 procent van de Turkse Nederlanders op DENK. Lokaal zijn de percentages nog hoger. Ook zorgt DENK voor hogere opkomstpercentages onder Turkse en Marokkaanse kiezers dan bij voorgaande verkiezingen. Met name onder laagopgeleiden, jongeren en vrouwelijke stemmers blijkt DENK populair.³

Bij de Tweede Kamerverkiezingen volgend jaar zou DENK zijn achterban onder kiezers met een migrantenachtergrond graag verder willen uitbreiden. De nummer vier op de lijst, de uit Suriname afkomstige Gladys Albitrouw, zou Öztürk moeten opvolgen. Öztürk moest Eerste Kamerlid worden. Het liep echter niet zoals gehoopt.

“Met name onder laagopgeleiden, jongeren en vrouwelijke stemmers blijkt DENK populair.”

Twitter

Een affaire die Kuzu in 2018 met een fractiemedewerker had, staat aan het begin van en loopt als een rode draad door de slepende ruzie tussen de drie hoofdrolspelers. Kuzu stapt op als partijleider op 21 maart dit jaar. Het Kamerwerk heeft een 'behoorlijke impact op het persoonlijk leven', aldus Kuzu in een tweet op Twitter. Hij leefde naar eigen zeggen in een rollercoaster. Zij beslissing te stoppen was voor betrokkenen echter een opmerkelijke en onverwachte.⁴

Een week later komt de affaire van Kuzu naar buiten en de achterliggende oorzaak van zijn beslissing is bekend. Öztürk is bekend met de kwestie en gebruikt deze om Kuzu uit de partij te werken. Een buitenechtelijke affaire is ijzersterk chantagemateriaal voor een partij die sterk verbonden is met een geloof. Maar waarom wil Öztürk Kuzu zo graag uit de partij? Het zijn toch juist deze twee die de beweging, zoals ze het zelf noemen, hebben opgebouwd?

Het blijkt dat de onduidelijke partijstructuur in combinatie met karaktertrekken en toekomstvisie ervoor zorgen dat de onderlinge verhoudingen verhardten. Bij de Provinciale Statenverkiezingen en de Europese

Parlementsverkiezingen haalt DENK nul zetels. Kuzu en Azarkan willen daarom de partij verbreden, democratischer maken en het imago van ‘Turkenpartij’ verminderen. In plaats van de focus op anti-discriminatie-onderwerpen, willen zij zich meer richten op andere sociaaleconomische thema’s. Zij zien dat Öztürk zich niet in deze nieuwe visie kan vinden.

Half december vliegen Kuzu en Azarkan naar Istanbul om over deze ideeën te praten. Azarkan twittert dat ze samen spreken over de toekomst van DENK. Dit is bij Öztürk waarschijnlijk in het verkeerde keelgat geschoten. Öztürk kan als partijvoorzitter kandidaten aanwijzen en het verkiezingsprogramma schrijven. Zijn macht is groot, groter dan die van partijleider Kuzu. Öztürk heeft de macht en kennis die hij heeft over de affaire gebruikt om ervoor zorgen ervoor dat Kuzu ‘vrijwillig’ is afgetreden half maart. Öztürk lijkt de betere positie te hebben bemachtigd.⁵

“Öztürk heeft de macht en kennis die hij heeft over de affaire gebruikt om ervoor zorgen ervoor dat Kuzu ‘vrijwillig’ is afgetreden half maart.”

Facebook

De affaire van Kuzu kwam eind maart via opinieweekblad *HP/De Tijd* in de openbaarheid. Daarmee verdween automatisch het chantagemiddel van Öztürk en Kuzu greep zijn kans de strijd aan te gaan. Hij maakt in een lange verklaring op Facebook bekend dat hij onder druk van Öztürk afstand deed van het partijleiderschap. Het is een bizar fenomeen in Nederland. Een politicus die onder druk van een partijgenoot zijn partijleiderschap opzegt omdat hij bang is dat zijn partijgenoot een affaire van hem openbaar maakt. Sporadisch komt er wat naar buiten over privéaangelegenheden van politici, maar normaliter blijven dit geheimen van het Binnenhof. Wellicht brandt er nu een lampje dat herinnert aan de eerder genoemde Amerikaanse soap, de verhouding tussen Stephanie Clifford en Trump. In Nederland brengt het fenomeen daarentegen vragen naar boven, misschien onmogelijk te beantwoorden. Zijn meerdere politici chantabel? Hoe vaak wordt een niet vrijwillige beslissing genomen onder druk van een mede-politicus die privacygevoelig chantagemateriaal bezit?

De verklaring van Kuzu op Facebook was een regelrechte aanval op Öztürk. Hij betichtte hem van

een ‘een politieke broedermoordaanslag’. Verder: ‘Wat me nog meer raakte, was de manier waarop deze kwestie door mijn ‘strijdmakker’ werd misbruikt om mij politiek te lynchen’, aldus Kuzu. Öztürk zou ook zonder medeweten en toestemming van de fractie een verkiezingsprogramma commissie en kandidaatstellingscommissie hebben ingesteld. De openlijke machtsstrijd is met deze frontale aanval een feit.⁶

Het gaat snel. Wat volgde, was de vraag van Azarkan, de fractieleider op dat moment, aan het bestuur om op te stappen. Dat speelde immers een grote rol in het openlijke conflict. Drie bestuursleden deden dit. Alleen Öztürk en secretaris Ranal weigerden terwijl online de steunbetuigingen aan Kuzu enorm toenamen. De reactie was het roeyement van Azarkan door Öztürk. Azarkan zou voortdurend in strijd met het belang van de partij handelen en de partij daarmee onredelijk benadelen.

YouTube

Als gevolg hiervan bracht Azarkan op 6 mei een videoboodschap online op de DENK pagina van YouTube. Hij beticht Öztürk ervan de partij kapot te maken, hem achter zijn rug uit de partij te willen zetten. Azarkan zegt: ‘Öztürk maakt de partij kapot, zaait verdeeldheid. In het belang van DENK vraag ik je daarmee te stoppen. Maak plaats, doe het voor de leden, de kiezers, de partijraad, medewerkers. Voor het laatste beetje zelfrespect en eigenwaarde.’ Harde woorden.

De openlijke ruzie is op zijn hoogtepunt en een duidelijk tweekamp ontstaat. Azarkan en Kuzu versus Öztürk. Je kunt je voorstellen dat een dergelijke ruzie permanente littekens achterlaat. De ruzie kan en zal niet snel vergeten worden. De wankelende machtsverhoudingen binnen de partij staan op scherp. Öztürk als partijvoorzitter weigert plaats te maken, en is alleen over met de secretaris van weleer. Kuzu beticht hem van een politieke broedermoord, Azarkan vraagt hem te vertrekken en de partij lijkt zich achter deze heren te scharen.

Ledenvergadering

Op 14 mei beslist de beroepscommissie over het roeyement: het is niet voldoende onderbouwd. Azarkan heeft tevens onvoldoende tijd gehad zich voor te bereiden en zijn zienswijze naar voren te kunnen brengen. Hoe kan het dat nu de vrijwel de gehele partij zich tegen Öztürk lijkt te keren, hij aan kan blijven? Hoe zit het met de

democratie binnen de partij? Functioneert een bestuur dat uit twee mensen bestaat nog behoorlijk? Volgens de statuten dient een ledenvergadering uitgeschreven te worden. Deze wordt gepland op 6 juni.

In de tussentijd laat Öztürk een onafhankelijk onderzoek uitvoeren door adviesbureau Berenschot. Op dat moment is al een intern onderzoek gaande, gehouden door een interne commissie. Opmerkelijk is dat Öztürk weigert hieraan mee te werken, terwijl tot dan toe alleen geheime informatie over Kuzu's affaire naar buiten is gekomen. Heeft hij zelf iets te verbergen? Öztürk was bekend met die affaire en stelde toen al voor Kuzu hiervoor te straffen. Kuzu moest kort als fractievoorzitter stoppen, met voor de buitenwereld als reden 'tijd om kersverse raadsfracties te ondersteunen'.⁷

Deze korte flashback eindigt voor liefhebbers van een reallifesoap in een anticlimax. De Kamerleden melden op 17 mei zich te hebben verzoend. Ze wachten de ledenvergadering vol vertrouwen af. Het bestuur zou zich louter met bestuurstaken moeten bemoeien en verder nergens mee. Ze hebben spijt en beloven het verleden achter zich te laten.⁸ Nieuwsgierigheid zou gewekt kunnen zijn. Uit het onderzoek zou immers belastende informatie naar buiten kunnen komen over zowel Kuzu als Öztürk. Nu het puntje bij paaltje lijkt te komen, en de ledenvergadering nog vier dagen op zich zou laten wachten, is het onderzoek door Öztürk afgeblazen; tijdgebrek zou ertoe leiden dat het onderzoek niet van gedegen kwaliteit zou worden. Het zet grote vraagtekens bij de betrouwbaarheid van de motivatie in eerste instantie het onderzoek überhaupt te laten plaatsvinden. Later zal blijken dat dit onderzoek er alsnog zal komen.⁹ De ledenvergadering heeft hierover namelijk besloten. Daarnaast heeft de ledenvergadering een bijzondere uitkomst: Öztürk treedt terug als voorzitter en zal blijven zitten als Kamerlid tot de verkiezingen volgend jaar.

Niet alleen hij, maar ook Kuzu en Azarkan gaan diep door het stof: ze maken excuses en geven toe dat ze de partij bijna de afgrond in hadden gewerkt. Azarkan geeft aan dat hij verwacht dat de partij 'van jeugdigheid naar volwassenheid' gaat. De partij zal in alle rust een verkiezingsprogramma schrijven en een kandidatenlijst opstellen.¹⁰

Conclusie

De ledenvergadering lijkt een deadline te zijn geweest voor welke de ruzie bijgelegd moest worden. Achteraf zou het wellicht verstandig geweest zijn de ledenvergadering twee maanden eerder te laten plaatsvinden, maar het kwaad was al geschied. De oplossing lijkt een goede: Öztürk maakt plaats voor een nieuw bestuur met een schone lei. Kuzu heeft nog niet laten weten of hij de verklaring terugtrekt waarin hij kenbaar maakte zich terug te trekken als partijleider en te stoppen als Kamerlid. Er lijkt plaats te zijn bij de partij waarvan hij lange tijd het gezicht is geweest. De eerder genoemde onduidelijke machtsverhoudingen bij DENK kunnen hebben bijgedragen aan de ruzie. De verhoudingen zorgen wel voor een gezonde balans en democratie. De drie hoofdrolspelers blijven in ieder geval tot de Kamerverkiezingen van maart 2021 Kamerlid. Kunnen zij tot volgend jaar maart de geschiedenis blijven vergeten en samen constructief werken aan het herstel van DENK? De toekomst zal duidelijkheid verschaffen. ●

1. A. Bhikie, 'PvdA zet Kamerleden Kuzu en Öztürk uit fractie', Nu.nl 13 november 2014.
2. P. Lucardi, 'DENK partijgeschiedenis', Dnpp 8 juni 2020, dnpp.nl.
3. F. Vermeulen & M. Kranendonk, 'DENK. Factoren voor het succes, de kenmerken van de achterban en het bereiken van nieuwe stemmers', *Beleid en Maatschappij* (46) 2019, afl. 1, p. 195-199.
4. F. Bouma, 'Tunahan Kuzu stopt als partijleider DENK', NRC 21 maart 2020.
5. F. Boon & M. Lievisse Adriaanse, 'Machtsstrijd bij DENK in het voordeel van Öztürk beslecht', NRC 31 maart 2020.
6. F. Boon, 'Kuzu: 'Ik ben gechanteerd door partijgenoot Öztürk'', NRC 6 april 2020.
7. D. Bremmer & H. Van Soest, 'DENK stond voor verbinding. Hoe de bom barstte na een Twitterfoto' Het Parool 9 mei 2020.
8. E. Van Der Aa, 'Ruziemakers DENK weer om tafel, spreken van 'verzoening'', Het Parool 17 mei 2020.
9. E. Van Der Aa, 'DENK: Onderzoek naar interne problemen van de baan', Het Parool 2 juni 2020.
10. B. Zuidervaar, 'Öztürk maakt plaats; 'nieuwe fase' bij DENK' Trouw 6 juni 2020.

Hoe kleurenblind is Vrouwe Justitia?

Over de auteurs

Aan deze bijdrage hebben meegewerkt:

Melda Güvercin, Sadaf Oryan Abkenar en Sofia de Jong.

Zij volgden het Honours College Law vak 'Colorblind Criminal Justice', dat werd verzorgd door hoogleraar Rechtssociologie Maartje van der Woude.

Op **vrijdag 18 september** van 13:00-17:00 uur organiseren studenten van Honours College Law van de Universiteit Leiden in samenwerking met hoogleraar Rechtssociologie Maartje van der Woude een themamiddag voor studenten over recht, racisme en de samenleving. In dit artikel wordt besproken hoe en waar ongelijkheid vorm kan krijgen binnen verschillende schakels in de Nederlandse strafrechtketen: wetgeving, handhaving en rechtspraak.

**Universiteit
Leiden**
Rechtsgeleerdheid

Inleiding

In de zomer van 2019 is een groep studenten onder begeleiding van hoogleraar Rechtssociologie Maartje van der Woude (Van Vollenhoven Instituut) afgereisd naar San Francisco om meer te weten te komen over ongelijkheid langs de lijnen van ras en sociale klasse in de Verenigde Staten. Deze reis maakte onderdeel uit van een Honours College Law vak ‘Colorblind Criminal Justice’, waarin er ook naar ongelijkheid in Nederland en Europa werd gekeken. Precies een jaar na afloop van de studiereis naar de San Francisco Bay Area is de Verenigde Staten in rep en roer: de aanhouding en daaropvolgende dood van George Floyd blijkt de laatste druppel te zijn die een overvolle emmer van politiegeweld en institutioneel racisme heeft doen overlopen.

“De aanhouding en daaropvolgende dood van George Floyd blijkt de laatste druppel te zijn die een overvolle emmer van politiegeweld en institutioneel racisme heeft doen overlopen.”

In reactie op de gebeurtenissen in de VS zijn er voorts wereldwijde protestbewegingen ontstaan die, zonder direct een vergelijking te willen trekken met de exceptionele situatie in de Verenigde Staten, meer aandacht vragen voor de ongelijke behandeling van etnische minderheden. Ook in Nederland staat het onderwerp racisme volop in de schijnwerpers, zowel in de politiek als in de media wordt er veel aandacht aan besteed. Van een gesprek met premier Mark Rutte tot aan een voetbalprogramma, racisme is een hot topic. Grofweg lijken de meningen onder het publiek verdeeld te zijn in twee groepen. De ene groep lijkt te vinden dat het racisme binnen de Nederlandse samenleving in vergelijking met de Verenigde Staten meevalt en dat de protestacties in Nederland dus rijkelijk overdreven zijn, terwijl de andere groep lijkt te vinden dat etnische minderheden ook in Nederland ongelijk worden behandeld, dat ook in Nederland veranderingen vereist zijn en dat het openlijk aangaan van de dialoog hierover belangrijk is.

Hoewel ongelijke behandeling kan plaatsvinden op basis van gender, seksualiteit, religie, sociale klasse en dikwijls op basis combinaties van deze factoren willen wij reflecteren op ongelijkheid over de band van etniciteit in Nederland. Puttend uit en geïnspireerd door onze eigen inzichten en ervaringen opgedaan tijdens

het vak Colorblind Criminal Justice en in het bijzonder de reis naar de San Francisco Bay Area willen zullen we dit doen door te kijken naar verschillende schakels binnen de strafrechtsketen – de wetgever, handhaving en rechtspraak – en, op basis van inzichten uit empirisch onderzoek, illustreren waar en hoe er daarbinnen ruimte is voor deze vorm van ongelijke behandeling.

Wetgeving die ruimte laat voor ongelijkheid?

De Nederlandse grondwet begint in artikel 1 met het discriminatieverbod: niemand mag gediscrimineerd worden op basis van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook. Dit discriminatieverbod is verder uitgewerkt in de Algemene Wet Gelijke Behandeling (AWGB) en is strafrechtelijk verankerd in 137g Sr en 429quater Sr.¹ Verder werken verschillende internationale verdragen direct door die een discriminatieverbod bevatten, zoals artikel 21 van het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie.² Hoewel deze verboden duidelijk zijn, kan het door de wetgever creëren of laten van discretionaire ruimte wel degelijk de mogelijkheid in het leven roepen voor het maken van onderscheid op basis van etniciteit. Er zijn verschillende voorbeelden van wetgeving die de iure niet discrimineert, maar die *de facto* discriminatie in de hand werkt. Hierbij kan vooral gedacht worden aan artikelen betreffende controle- en opsporingsbevoegdheden die kunnen worden ingezet zonder dat er sprake hoeft te zijn van een redelijk vermoeden van schuld. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de verruimde opsporingsmogelijkheden bij de bestrijding van terrorisme, de mogelijkheid om preventief te fouilleren en het staande houden van voertuigen.³ Door het ontbreken van het vereiste van ‘een redelijk vermoeden’ voordat de bevoegdheid mag worden toegepast en de daardoor ruime discretionaire beoordelingsvrijheid van de verantwoordelijke uitvoeringsambtenaren, kan discriminatie bij de uitvoering van deze wetgeving in de hand worden gewerkt.⁴ Actuele discussies over etnisch profileren door de Nationale Politie en ook de Koninklijke Marechaussee zijn hiervoor illustratief.⁵ Waar de discretionaire beslissingen van politieambtenaren en toezichthouders weliswaar het meest zichtbaar en de consequenties daarvan het meest direct voelbaar zijn op het *street level*, op de straat, is het van groot belang om in te zien dat de voorwaarden voor deze discretionaire bevoegdheden door de nationale wetgever worden geschapen. Daarmee ligt een deel van de verantwoordelijkheid voor de toepassing van deze bevoegdheden wat ons betreft ook bij die wetgever.

Ongelijke handhaving?

Zoals uit de vorige paragraaf is gebleken is er een belangrijke wisselwerking tussen de ruimte die de wetgever laat voor het maken van onderscheid – en dus het ongelijk behandelen – op basis van etniciteit en de mate waarin dit in de praktijk ook daadwerkelijk tot problemen kan leiden. Naast discretionaire ruimte kunnen ook zogenaamde *risk assessment tools* ter preventie van criminaliteit en onwenselijk gedrag bijdragen aan die ongelijkheid als gevolg van de algoritmen die dikwijls bij dit soort tools worden gebruikt.

Vanuit verschillende hoeken⁶ wordt het gebruik van algoritmes bekritiseerd vanwege een mogelijk inbreuk op het discriminatieverbod, wat ten dele de oververtegenwoordiging van mensen met een niet-westerse migratieachtergrond in straatcriminaliteit zou verklaren.⁷ Algoritmes worden in Nederland bijvoorbeeld door de politie gebruikt bij het Criminaliteits Anticipatie Systeem (CAS) en het Risicotaxatie Instrument (RTI). Het CAS is een analysesysteem dat op grond van datasets voorspelt op welke locaties in een stad er een hoog incidentrisico is op high-impactcrimes. Hierbij valt te denken aan misdrijven als overval, straatroof en woninginbraak. Gegevens als de criminaliteitshistorie van de locatie, afstand tot de dichtstbij wonende bekende woninginbreker en de tijd sinds de laatste woninginbraak hebben effect op de uitkomst van het CAS. Tot in ieder geval 2016, werd het aantal niet-westerse personen met een migratieachtergrond in een wijk ook in het algoritme meegenomen, met de aanname dat dat het incidentrisico verhoogt.⁸ Vandaag de dag worden gegevens van het CBS over het aantal personen met een niet-westerse migratieachtergrond nog steeds opgenomen in het CAS.⁹ Een ander voorbeeld van mogelijke inbreuk op het discriminatieverbod, is het gebruik van RTI door Nationale Politie. Het RTI heeft als doel om het risiconiveau van potentiële geweldplegers in te schatten. Dit wordt gedaan aan de hand van gegevens die politieagenten over ieder geweldsincident invoeren. Het gaat dan om gegevens als het aantal keren dat een dader betrokken is geweest bij een delict, mededaders bij het delict en het gebruik van wapens. Ook gegevens als de postcode van de dader, de criminaliteitscijfers van de desbetreffende postcode en het percentage bijstandsuitkering worden meegenomen in het RTI.¹⁰ Deze gegevens kunnen iemands migratiegrond achterhalen.¹¹ Tegelijkertijd wordt aangenomen dat deze gegevens de recidivekans verhogen. De gegevens die voor het CAS en RTI gebruikt worden, maken het mogelijk om iemands migratieachtergrond in verband te

brengen met crimineel gedrag, en dat is problematisch. Het resultaat kan zijn dat in ‘witte’ en vermogende wijken de aanwezigheid van ‘zwarte’ lichamen reeds kan worden gezien als een normovertreding.¹²

“De gegevens die voor het CAS en RTI gebruikt worden, maken het mogelijk om iemands migratieachtergrond in verband te brengen met crimineel gedrag, en dat is problematisch.”

Risico's binnen de rechtspraak?

Ook binnen de rechtspraak bestaan risico's die kunnen leiden tot een ongelijke behandeling van verdachten op basis van iemands migratieachtergrond. Afhankelijk van de specifieke omstandigheden van het delict beschikt de rechter over een scala aan sanctiemogelijkheden. Binnen het strafminimum en de strafmaxima heeft ook de rechter een ruime discretionaire bevoegdheid, waardoor de straf kan worden afgestemd op de ernst van het delict.¹³ Internationaal en nationaal onderzoek naar de straftoemtingsbeslissing van rechters laat zien dat rechters tot een strafbeslissing komen aan de hand van drie criteria, ook wel aangeduid als drie focal concerns: de mate van verwijtbaarheid van de dader, de gevaarlijkheid van de dader en de praktische gevolgen van de beslissing voor organisaties en individuen.¹⁴ Voornamelijk het tweede criterium kan leiden tot een ongelijke behandeling omdat de rechter bij de weging van dit criterium onbewust stereotyperingen kan meenemen bij de inschatting van de gevaarlijkheid van de dader. Uit Nederlands onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat daders met een buitenlands uiterlijk die de Nederlandse taal spreken vijf keer meer kans hebben op een onvoorwaardelijke

gevangenisstraf bij de politierechter ten opzichte van daders met een Nederlands uiterlijk die de Nederlandse taal spreken.¹⁵ Tevens heeft de groep met een buitenlands uiterlijk die de Nederlandse taal niet spreekt twintig keer meer kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf ten opzichte van de groep met een Nederlands uiterlijk.¹⁶ In de discretionaire ruimte van de rechter schuilt derhalve ook de mogelijkheid op een ongelijke behandeling op basis van etniciteit wat op gespannen voet kan staan met het gelijkheidsbeginsel en de in de Grondwet verankerde verbod op discriminatie.

Tot slot: er valt nog veel meer te bespreken

In dit beknopte artikel hebben we in vogelvlucht willen illustreren dat er op verschillende plekken en binnen de verschillende schakels van de strafrechtsketen de mogelijkheid is voor ongelijke behandeling op basis van etniciteit. Wat betreft de wetgeving neemt enerzijds het discriminatieverbod een centrale plek in binnen de Nederlandse wetgeving.¹⁷ Anderzijds kan discriminatie door wetgeving zelf in de hand worden gewerkt door onder andere vage termen in wetgeving en lage wettelijke drempels.¹⁸ Bij de handhaving kunnen niet alleen discretionaire bevoegdheden, maar ook algoritmen ongelijkheid teweegbrengen door het kwalificeren van nationaliteit als een risicofactor. Bij de rechtspraak lijkt vooral ongelijkheid te zien in het soort straf dat wordt opgelegd. Discretionaire ruimte – het creëren daarvan en het gebruik maken van die ruimte – lijkt een belangrijke rol te spelen bij dit alles, wat ook aansluit bij rechtssociologisch onderzoek naar de discrepantie tussen het recht op papier en het recht in de praktijk.¹⁹

“Bij de handhaving kunnen niet alleen discretionaire bevoegdheden, maar ook algoritmen ongelijkheid teweegbrengen door het kwalificeren van nationaliteit als een risicofactor.”

Het overzicht dat we hier hebben kunnen schetsen is echter verre van compleet en ook hebben we niet of nauwelijks kunnen ingaan op de oorzaken, laat staan op de gevolgen of op ervaringen met een dergelijke ongelijke behandeling. En als we iets hebben kunnen leren uit onze ervaringen tijdens het vak Colorblind Criminal Justice en de reis naar San Francisco dan is het hoe belangrijk het is om over complexe, emotionele en soms (politiek)beladen thema's met elkaar in dialoog te treden en vooral ook om goed naar elkaar te luisteren.

Op vrijdag 18 september is daar de tijd en de ruimte voor. Tussen 13:00 – 17:00 organiseren wij samen met het Honours College Law een themamiddag over recht, racisme en de samenleving tijdens welke we met een breed publiek van studenten en docenten in gesprek willen treden over deze belangrijke thematiek. Hou de komende weken de (sociale) media van de universiteit, de faculteit en het Honours College Law in de gaten voor verdere informatie over de themamiddag! ●

1. P.B.C.D.F. van Sasse van Ysselt, 'Wetgeving en toezicht betreffende de strafrechtelijke aanpak van discriminatie op grond van ras', NTM/NJCM-Bull. 2003, afl. 4, p. 411-427, hier p. 425.
2. R. Witte & M.P.C. Scheepmaker, 'De bestrijding van etnische discriminatie: van speerpunt tot non-issue?', JV 2012, afl. 6, p. 108.
3. J.G. Brouwer & A.E. Schilder, 'Slagvaardiger preventief fouilleren?', NJB 2012/768, afl. 13, p. 862.
4. P.R. Rodrigues & M.A.H. van der Woude, 'Proactieve politiecontrole en onderscheid naar etniciteit of nationaliteit', NJB 2016/1650, p. 2294-2302, hier p. 2294.
5. <https://www.amnesty.nl/actueel/marechaussee-voor-de-rechter-vanwege-etnisch-profileren>
6. B.M.A. van Eck, M. Bovens & S. Zouridis, 'Algoritmische rechtstoepassing in de democratische rechtsstaat', NJB 2018/93, afl. 40, p. 3008-3017. S. van den Braak, S. Choenni & S. Verwer, 'Combining and analyzing judicial databases', in: B.H.M. Custers e.a. (red.), *Discrimination and privacy in the information society, data mining and profiling in large databases*, Berlijn: Springer 2013, p. 191-206. S. van den Braak & S. Choenni, 'Voorspellen met big-datamodellen: over valkuilen voor beleidsmakers', JV 2019, afl. 4, p. 21-38.
7. Voor het begrip van een persoon met een niet-westerse migratieachtergrond sluiten wij aan bij de definitie die het CBS hanteert. Een persoon met een niet-westerse migratieachtergrond is iemand die zelf, of ten minste één ouder geboren is in een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië of Japan) of Turkije.
8. B. Mali, C. Bronkhorst-Giesen & M. den Hengst, 'Predictive policing: lessen voor de toekomst', Apeldoorn: Politieacademie 2017, p. 177-180.
9. M. Schipper, 'Gekleurde technologie: slechte buurt of slechte data?', Waag.org 18 juni 2020.
10. G. van Dijk, 'Algoritmische risicotaxatie van recidive' NJB 2020/1558, afl. 25, p. 1784-1790.
11. Ibid.
12. S. Çankaya & P. Mutsaer, 'Minder bureaucratie betekent bij politie meer discriminatie', NRC Handelsblad 13 juli 2015.
13. H.T. Wermink, S.C.G. van Wingerden, J. van Wilsem & P. Nieuwbeerta, 'Etnisch gerelateerde verschillen in de straftoemeting', rechtspraak.nl januari 2015.
14. M. Clair & A.S. Winter, 'How judges think about racial disparities: situational decision-making in the criminal justice system', *Criminology* (54) 2016, afl. 2, p. 332-359 en Wermink e.a. 2015.
15. H.T. Wermink, J.W. de Keijser & P.M. Schuyt, 'Verschillen in straftoemeting in soortgelijke zaken', NJB 2012/647, afl. 11.
16. Wermink, De Keijser & Schuyt 2012.
17. Van Sasse van Ysselt 2003, p. 425.
18. Rodrigues & Van der Woude 2016, p. 2302.
19. M.A.H. van der Woude, *Discretie in Recht en Samenleving: Rechtssociologische reflecties op het gat in de donut* (oratie Leiden), Leiden 2016.

Kappers geknipt en geschoren. Terecht? (1/2)

Over de auteurs

*Aan deze bijdrage
hebben
meegewerkt:*

**Tamara Boshuis,
Alexander Heeres,
John Heller, Kaat
Hogendoorn, Lou
Jetten, Willeke
Markesteijn en Luis
Sixma van Heemstra.**

*Zij volgden het vak
'Ethical and Legal Issues
in Pricing Management'
(Honours College Law)
dat werd verzorgd door
prof. dr. Jean-Pierre van
der Rest.*

Het College van de Rechten van de Mens is van oordeel dat verschillende kappersprijzen voor mannen en vrouwen discriminerend is. Winnie Hänschen diende hierover een klacht in. Zij vindt het oneerlijk dat vrouwen meer betalen voor een knipbeurt. Zij beriep zich op artikel 1 van de Grondwet: "allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld." Volgens Hänschen zouden vrouwen ook minder moeten kunnen betalen. Zij zelf zit 'niet te wachten op extra's die de prijs opjagen'. Wat ging er vooraf aan de klacht? Wat vinden kappers hier eigenlijk zelf van? En waar is deze genderprijsdiscriminatie op gebaseerd?

Uit een kleine steekproef van 78 kapperszaken in vier grote steden blijkt dat de vrouw voor een standaardknipbeurt gemiddeld € 40,58 betaalt, de man € 35,59.¹ Vrouwen betalen € 4,99 meer. Volgens diverse kappers ligt het verschil bij de extra's die de vrouw krijgt, zoals een Japanse wasmassage, langer geföhnd worden, haarmaskers en conditioners. De man zou dit allemaal niet willen; hij wil het liefst zo snel mogelijk klaar zijn.² Kappers rekenen daarom gemiddeld drie kwartier voor een vrouw en slechts een halfuur voor de man.³ Bij sommige kapsalons, zoals Lyfestyle Salon⁴ in Almere en Toni & Guy,⁵ maken ze die drie kwartier voor vrouwen sowieso vol, ook als het kapsel zelf niet zo veel tijd nodig heeft. De vrouw kan dus niet *kies*en voor een goedkopere 'mannenbehandeling'.

Dat vrouwen gemiddeld meer betalen bij de kapper speelt niet alleen in Nederland. Ook in het buitenland betaalt de vrouw gemiddeld meer voor een standaard knipbeurt. In het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten, Denemarken, Duitsland en veel meer andere landen betalen vrouwen net zoals in Nederland meer bij de kapper. In Dublin en Caïro is de prijs voor vrouwen zelfs drie keer zoveel. Volgens UBS *chief economist* Andreas Höfert betaalt de vrouw wereldwijd voor een knipbeurt gemiddeld 40% meer dan de man.⁶ Alleen in Jakarta en Hongkong worden over het algemeen wel genderneutrale prijzen gehanteerd.⁷

Wat ging er vooraf aan de uitspraak?

Redacteur *personal finance* Sam Trompert stelde deze prijsdiscriminatie op 5 juli 2018 in RTL Z al aan de kaak.⁸ Volgens het onderzoek van RTL Z onder 585 kapsalons is een vrouw in Nederland gemiddeld €4,16 meer kwijt aan een knipbeurt. 'Vreemd' stelt Trompert. Hij sprak met Truus van der Meulen, een kapster uit Groningen die genderneutrale prijzen hanteert. Van der Meulen vindt het 'niet meer van deze tijd' dat de prijzen verschillen. Zij vindt prijsverschillen sowieso oneerlijk. Daarom hanteert zij ook geen studentenkorting. Ook sprak Trompert met een woordvoerder van het College van de Rechten van de Mens, Barbara Bos. Zij stelde toen: "Er mag geen prijsverschil zijn tussen mannen en vrouwen."

In 2019 besteedde datajournaliste Mirjam Leunissen, die zelf een kort kapsel heeft, in *de Volkskrant* aandacht aan de prijsverschillen. Ook zij vindt het discriminatie.⁹ In haar artikel beschrijft zij dat mannen met lang haar goedkoper uit zijn bij de kapper dan vrouwen met kort haar. Dit vindt zij oneerlijk. Daarom startte zij een actie

op Twitter: "#Faircut". Leunissen belde verschillende kappers op en vroeg of zij een goedkopere behandeling mocht, gezien haar korte haar. Bovendien had zij geen andere wensen dan een simpele knipbeurt. Keer op keer kreeg zij te horen dat het niet mogelijk is. Behalve bij een kapper in Twente en bij een kapper in Zeist, waar zij als 'hoge uitzondering' als man werd genoteerd.

Uitspraak College voor de Rechten van de Mens

Winnie Hänschen besloot in september 2019 een klacht in te dienen bij het College voor de Rechten van de Mens (hierna: het College) omdat zij bij kapsalons Cosmo Hairstyling en Toni en Guy meer moet betalen voor eenzelfde kappersbehandeling dan mannen.¹⁰ Hänschen vindt dat er sprake is van discriminatie op grond van geslacht en vraagt het College hierover te oordelen.¹¹ Op 17 maart 2020 deed het College uitspraak. Hij is het met Hänschen eens. Vrouwelijke klanten voor een kappersbehandeling meer laten betalen dan mannelijke klanten is discriminatie op grond van geslacht.¹²

Het College overweegt dat het bij dienstverlening verboden is onderscheid te maken op grond van geslacht. Dit verbod houdt echter niet in dat voor vormen van dienstverlening die qua duur en inhoud verschillen, gelijke prijzen gerekend moeten worden.¹³ Hierin vinden de kapsalons de rechtvaardiging voor het hanteren van verschillende tarieven voor mannen en vrouwen.¹⁴ Er is volgens hen geen sprake van gelijke dienstverlening bij de behandeling van mannen en vrouwen. Kappersbehandelingen voor vrouwen kosten meer tijd, zijn uitgebreider en er worden meer producten gebruikt. Daarom ligt de prijs voor vrouwen hoger. Tegelijkertijd geven de kapsalons aan dat vrouwen niet kunnen kiezen voor een goedkopere en minder uitgebreide behandeling, terwijl mannen andersom wel kunnen kiezen voor een uitgebreidere en duurdere behandeling. Bij Cosmo Hairstyling is een goedkopere behandeling wel bespreekbaar maar alleen wanneer een vrouw uitdrukkelijk haar wens daarvoor uitspreekt.

Het College oordeelt dat de geringe keuzevrijheid vrouwen dwingt in de richting van een dure en uitgebreide behandeling. Het geslacht is derhalve bepalend voor de duur en de omvang van de behandeling en daarmee voor de prijs ervan. Alleen wanneer een vrouwelijke klant extra inspanningen verricht door met de kapper in gesprek te gaan kan zij zich onttrekken aan de hogere prijs. Hierdoor is er naar het oordeel van het College sprake van direct onderscheid op basis van geslacht.¹⁵

Vrouwen betalen meer: het kappersperspectief

Kernpunt van de gehele kwestie leek in eerste instantie te zijn of er sprake is van een homogene dienst. Kan een vrouw precies hetzelfde kapsel ontvangen als een man? Indien het antwoord daarop positief is, kan er sprake zijn van prijsdiscriminatie.

Hoe bepaalt een kapper zijn prijs?

Kappers hanteren verschillende prijsstrategieën variërend van tariefstructuren/keuzemenu's (waarbij alle extra's in rekening worden gebracht) tot een maandelijks abonnement.

De meeste kapperszaken hanteren een tariefstructuur per behandeling. Zij bepalen de prijs aan de hand van twee kostencomponenten: variabele en vaste kosten. De variabele kosten zijn voornamelijk kosten die direct naar een specifieke behandeling te herleiden zijn. Denk aan het uurloon van de kapper en de producten (e.g., haarproducten, scheermesjes) die voor de behandeling worden gebruikt. Hierop komen dan nog de vaste kosten (e.g., huur, administratie) en een winstmarge. De kappers hanteren doorgaans een vaste prijslijst, waarbij behandelingen (e.g. scheren, stijlen.) los, dan wel gebundeld (e.g., wassen-knippen-drogen) worden aangeboden. De prijslijst wordt bepaald op basis van de integrale kostprijs (plus winstmarge) in combinatie met een benchmark met de concurrenten.

Het kappersabonnement is daarentegen een vrij zeldzame verschijning in Nederland. Er zijn twee abonnementsvormen voorhanden: (1) generieke abonnementen met vaste prijzen op basis van geslacht en (2) persoonlijke abonnementsprijzen aan de hand van de behoeften en haartype van de klant. De abonnementsprijzen worden in zekere mate willekeurig bepaald aangezien niet iedereen met dezelfde regelmaat naar de kapper gaat. Een knipabonnement is aantrekkelijk voor de kapper omdat het loyaliteit bij de klant opwekt. Een all-inclusive abonnement kan evenwel ook afwijkend gedrag aanmoedigen bij de klant.

Het kostenverschil

Kappers rechtvaardigen de aparte prijslijsten voor vrouwen en mannen vaak op basis van het verschil in benodigde tijd en producten. Eigen onderzoek bevestigt dat bij vrouwen (Gemid = 39.61 minuten, SD = 27.22) de knipbeurt inderdaad significant langer duurt dan bij

mannen (Gemid = 27.28 minuten, SD = 14.16).¹⁶ Brits onderzoek laat echter zien dat er voor het maken van een identiek kapsel voor mannen en vrouwen geen extra tijd nodig is.¹⁷ Er zijn dan ook kappers die een gelijke behandelingsduur aanbieden voor mannen en vrouwen. Zij maken geen onderscheid op basis van geslacht, omdat het volgens hen geen invloed heeft op de variabele kosten. Aanvullende diensten (e.g., wassen, stijlen, gebruik van producten) worden wel bij de prijs opgeteld.¹⁸

“Formeel gezien zijn de prijzen op de prijslijsten veelal vanaf-prijzen, die de kapper in staat stelt om [...] de prijs naar boven bij te stellen.”

Formeel gezien zijn de prijzen op de prijslijsten veelal vanaf-prijzen, die de kapper in staat stelt om, als er bijvoorbeeld veel meer tijd nodig is voor een kapsel, de prijs naar boven bij te stellen. In de praktijk komt dit evenwel niet zo veel voor. Overigens blijkt uit ons onderzoek dat klanten de prijs naar boven bijstellen (Gemid_M = 2.92, SD_M = 1.04; Gemid_V = 2.87, SD_V = .98) iets oneerlijker vinden dan de prijs naar beneden bijstellen (Gemid_M = 3.20, SD_M = .99; Gemid_V = 3.34, SD_V = 1.06).¹⁹ Mannen en vrouwen verschillen hierin niet van mening.²⁰ Ook het feit dat een aanzienlijk deel van de klanten (man = 38,9%, vrouw = 46,8%) pas achteraf weet hoeveel de behandeling zal gaan kosten, heeft hierop geen invloed.²¹

Als we vervolgens naar de opleiding tot kapper kijken, zien we dat het man-vrouw onderscheid niet echt wordt gemaakt, anders dan dat er speciale opleidingen zijn om alles te leren over bijvoorbeeld herenkapsels (ingegeven door de opkomst van de barber kapsalon). Ook worden vrouwenkappers niet meer betaald dan mannenkappers. Het onderzoek naar gendergebaseerde prijsstelling in het Verenigd Koninkrijk bevestigt dat aan het enkel knippen van vrouwen geen extra vaste kosten verbonden zijn.²²

Meesterkapper Hans Beers weet desgevraagd te vertellen dat het theoretisch gezien inderdaad mogelijk is om als vrouw een mannenkapsel te hebben maar dat dit in de praktijk nauwelijks voorkomt. Het doet hem pijn aan de ogen. Een herenkapsel wordt met andere techniek geknipt en heeft meestal een andere vorm en uitstraling. Een dame kan heel goed een kort kapsel dragen, maar bij voorkeur niet een herenkapsel. Het is sterk modebepaald. Herenkapsels worden doorgaans in kortere tijd gecreëerd. Overigens is het een misvatting te denken dat

	Man	Vrouw	
Hoe vaak wordt uw haar geknipt in een jaar?	8,51 (SD = 5,64)	5,37 (SD = 3,18)	Een stuk minder vaak (Cohen's $d = .68$)
Hoe lang duurt een knipbeurt gemiddeld in minuten?	27,28 (SD = 14,16)	39,61 (SD = 27,22)	Flink langer (Cohen's $d = .56$)
Krijgt u voorafgaand persoonlijk advies?	Nee = 53,4% Ja = 46,6%	Nee = 43,5% Ja = 56,5%	n.s.
Welke behandeling:	n=131 (100.0%)	n=154 (100.0%)	
- Knippen	n=127 (96.9%)	n=152 (98.7%)	n.s.
- Wassen	n=33 (25.2%)	n=83 (53.9%)	
- Verzorging	n=19 (14.5%)	n=33 (21.4%)	
- Stylen	n=17 (13.0%)	n=38 (24.7%)	
- Drogen	n=12 (9.2%)	n=56 (36.4%)	
- Kleuren	n=2 (1.5%)	n=45 (29.2%)	
Het belang van (1 = helemaal mee oneens; 5 = helemaal mee eens):			
- Klantvriendelijk personeel	4,24 (SD = .59)	4,39 (SD = .61)	Iets belangrijker (Cohen's $d = .24$)
- Technische kwaliteit en kunde van de kapper	4,18 (SD = .76)	4,36 (SD = .75)	Iets belangrijker (Cohen's $d = .23$)
- Locatie	3,74 (SD = .93)	3,77 (SD = .89)	n.s.
- Gezelligheid kapperszaak	3,56 (SD = .92)	3,63 (SD = .91)	n.s.
- Reputatie/populariteit kapperszaak	3,52 (SD = .92)	3,47 (SD = .95)	n.s.
- Lage prijs	3,49 (SD = .89)	3,35 (SD = .91)	n.s.
- Sfeer / interieur kapperszaak	3,41 (SD = .87)	3,61 (SD = .86)	Iets belangrijker (Cohen's $d = .23$)
- Altijd dezelfde kapper	3,28 (SD = 1,06)	3,45 (SD = 1,13)	n.s.
- Duur van de kappersbehandeling	3,10 (SD = .97)	3,18 (SD = .90)	n.s.
- Persoonlijke relatie	3,00 (SD = 1,07)	3,00 (SD = 1,19)	n.s.
- Een goed kop koffie	2,11 (SD = 1,06)	1,88 (SD = .90)	Iets minder belangrijk (Cohen's $d = .23$)

$N = 285$ waarvan man = 131 en vrouw = 154. Steekproef: er is geen verschil in leeftijd tussen mannen (Gemid. = 45.25, SD = 16.00) en vrouwen (Gemid. = 47.20, SD = 15.78), $t(282) = -1.02$, $p = .305$. Alhoewel de meeste participanten werkend zijn, $\chi^2(5, N = 285) = 11.7$, $p < .05$, is er geen verschil in arbeidsmarktsituatie tussen mannen en vrouwen. Er is geen verschil in hoogst genoten opleidingsniveau tussen mannen en vrouwen zijn, $\chi^2(2, N = 285) = 2.03$, $p = .36$. Wat betreft de haartypes is er geen verschil in dikte, $\chi^2(2, N = 285) = 2.8$, $p = .23$ tussen mannen en vrouwen. Wel zijn er verschillen qua structuur, $\chi^2(2, N = 285) = 15.5$, $p < .001$, de lengte, $\chi^2(2, N = 285) = 44.9$, $p < .001$, namelijk dat mannen vaker kort en vrouwen vaker middellang en lang haar hebben, en de textuur, $\chi^2(2, N = 285) = 10.29$, $p < .01$. Notitie: n.s. = verschil statistisch niet significant. Schaal: 1 (helemaal mee oneens), 2(mee oneens), 3(neutraal), 4(mee eens), 5 (helemaal mee eens)

dameskapsels sneller geknipt kunnen worden dan lange dameskapsels. Beers, die vele prijzen en internationale faam verwierf, wijst erop dat de kappersbehandeling niet alleen beschouwd moet worden als een dienst, maar ook als het resultaat van een creatieve uiting, een vorm van (toegepaste) kunst. Kostenverschillen zijn dan minder relevant. Dit neemt niet weg dat er nog steeds sprake kan zijn van homogene dienstverlening. Ook kan gendergebaseerde prijsdiscriminatie in de kunst wel degelijk discriminerend zijn.

Waarom rekenen kappers vrouwen hogere prijzen?

Het prijsonderscheid tussen mannen en vrouwen is van oudsher wel te verklaren. In de jaren 40, toen vrouwen nog *victory rolls* in hun haar hadden en uren in de salon konden doorbrengen, vond niemand het raar dat vrouwen meer betaalden. Zij hadden tenslotte veel bewerkelijkere kapsels. De laatste decennia vervaagt het verschil tussen vrouwen- en mannenkapsels echter steeds meer. Mannen experimenteren vaker met hun haar, willen een kleurtje of permanent uitproberen, terwijl vrouwen steeds vaker opteren voor een care-free kapsel. Ook hebben stylingapparaten en tutorials op YouTube ervoor gezorgd dat het publiek thuis gemakkelijker salonkapsels kan namaken. Uit gewoonte en omdat kappers nog geen alternatieve prijsstrategie hebben gevonden, wordt het aloude onderscheid behouden. Een andere reden is dat vrouwen zich vaak niet alleen laten knippen maar ook hun haar laten verven of behandelen. Dit vergt van de

kapper een extra strakke planning om geen klanten mis te lopen. Waar mannen vaak zonder afspraak naar de kapper kunnen omdat zij hooguit 15 minuten moeten wachten, kan dit voor vrouwen niet. Hierdoor hebben kappers die vrouwen knippen vaak een boekingssysteem nodig om alles goed te kunnen plannen. Zo'n boekingssysteem brengt kosten met zich mee. Vrouwen met korte kapsels subsidiëren daarmee in feite vrouwen met langere behandelingen.

“Vrouwen met korte kapsels subsidiëren in feite vrouwen met langere behandelingen.”

Kappers weerlegd

Een belangrijk argument voor het prijsverschil is volgens veel kappers: ‘vrouwen hebben meer behoefte aan persoonlijke aandacht en een goed gesprek tijdens het knippen’ en ‘vrouwen willen een uitgebreidere knipbeurt met extra verzorgende producten en persoonlijk advies’.²³ Het probleem is echter dat kappers ervan uitgaan dat (alle) vrouwen dit (altijd) willen. Is het nog wel van deze tijd om ervan uit te gaan dat vrouwen meer behoefte hebben aan een uitgebreidere knipbeurt dan mannen? Vinden mannen een goed verzorgd kapsel ook niet van belang? Zo gaan zij steeds meer voor een ‘voetbalkapsel’, wat een stuk meer tijd kost om te knippen en te verzorgen.²⁴ Vrouwen aan de andere kant zitten niet meer wekelijks bij de kapper om hun ‘beehives’ bij te werken of een

nieuw permanentje te laten zetten.²⁵

Uit ons onderzoek (zie voorgaande pagina) blijkt dat vrouwen gemiddeld iets meer waarde hechten aan de klantvriendelijkheid, technische kwaliteit en kunde, en de sfeer van de kapper. Volgens Hans Beers hebben vrouwen ook vaker behoefte aan extra's zoals persoonlijk advies en een hoofdhuidmassage. Het probleem is echter dat vrouwen niet de keuze krijgen.²⁶ Zij krijgen automatisch het 'vrouwenpakket' en de daaraan verbonden hogere prijs. Maar er zijn vrouwen die helemaal geen behoefte hebben aan een lang gesprek of was- en föhnbeurt.²⁷ Is het ethisch om deze vrouwen de keuze tussen een uitgebreide- en een eenvoudige knipbeurt te ontnemen? Zou een vrouw net zoals een man niet zelf de mogelijkheid moeten hebben om te kunnen kiezen voor de extra's in plaats van dat ze worden opgelegd?

Kappers halen bovendien vaak aan dat de prijs voor een vrouwenknipbeurt hoger is, omdat een vrouwenkapsel moeilijker is te knippen dan een mannenkapsel. Is dit niet vooral een argument uit het verleden dat kan worden geplaatst onder de rubriek 'zo is het altijd al geweest'-argumenten? Zijn er vandaag de dag niet mannen met lang haar en vrouwen die een eenvoudig kort kapsel willen? Bestaat er geen overlap in de kapsels die mannen en vrouwen willen? Er zijn in 2020 toch ook vrouwen met gemillimeterd haar en mannen met golvende laagjes? Daarbij komt dat in korte coupes, bijvoorbeeld een creatieve opscheer, meer tijd kan gaan zitten dan in een eenvoudig langharig kapsel. De moeilijkheidsgraad van een knipbeurt en de daaraan verbonden prijs zou daarom niet moeten worden bepaald aan de hand van het geslacht van de klant maar aan de hand van het kapsel.

Mannenkapsels voor vrouwen: de oplossing?

Het College voor de Rechten van de Mens heeft in de recente uitspraak van 23 maart geoordeeld dat het aanbieden van een goedkopere behandeling voor mannen en een duurdere behandeling voor vrouwen discriminerend is en strijdig is met artikel 7 lid 1 sub a AWGB. Voordat het College tot deze conclusie kwam, onderzocht hij eerst of het vragen van verschillende prijzen prijsdiscriminatie oplevert. Dit is volgens het college niet het geval omdat de behandeling van vrouwen anders is samengesteld dan de behandeling van mannen. Het gaat dus niet om gelijke gevallen waardoor er ook geen sprake kan zijn van prijsdiscriminatie. De discriminatie bestaat er uit dat vrouwen alleen voor de duurdere en niet voor de goedkopere behandeling kunnen

kieszen en heeft dus betrekking op de keuzevrijheid, te onderscheiden van de prijs. Een verschil in prijs dat gerechtvaardigd wordt door een verschil in kostprijs is evenwel geen prijsdiscriminatie.

Een voor de hand liggende implicatie van de uitspraak zou zijn dat kapsalons de goedkopere 'mannen'-behandeling gaan openstellen voor alle geslachten. De moeilijkheid hierin is dat dit een verkeerd verwachtingspatroon kan scheppen. Hoewel het theoretisch mogelijk is vrouwen als mannen te knippen, komt dit heel weinig voor. Vrouwen worden meestal anders geknipt dan mannen. Het is dus mogelijk dat vrouwen verwachten een andere behandeling te krijgen als zij voor de goedkopere, aseksuele, behandeling kiezen.

“Vrouwen worden meestal anders geknipt dan mannen. Het is dus mogelijk dat vrouwen verwachten een andere behandeling te krijgen als zij voor de goedkopere, aseksuele, behandeling kiezen.”

Om geen verkeerde verwachtingen te wekken, kan een andere oplossing worden gevonden in het maken van een onderscheid binnen de standaard (of goedkopere) behandeling tussen mannen en vrouwen, maar hiervoor wel dezelfde prijs te vragen. Dit gebeurt nu in de meeste gevallen niet. De keerzijde is dat vrouwen daadwerkelijk een andere behandeling dan mannen zouden kunnen krijgen, terwijl hier dezelfde prijs tegenover staat. Het College is niet volledig in zijn uitspraak wanneer hij stelt dat discriminatie inhoudt dat gelijke gevallen ongelijk worden behandeld. Van discriminatie is ook sprake als ongelijke gevallen gelijk worden behandeld. Ongelijke gevallen moeten ongelijk worden behandeld in de mate waarin ze verschillen. Anders wordt er immers onderscheid gemaakt op grond van geslacht. Het onderscheid bestaat in het maken van geen onderscheid: in een situatie waarin geslacht geen rol zou spelen, zou de prijs verschillen als de behandeling verschilt. Als de prijs hetzelfde is, terwijl de behandeling verschilt, is de enige rechtvaardiging hiervoor het geslacht, terwijl deze rechtvaardiging volgens de AWGB een verboden rechtvaardiging is. De benadering van de Hoge Raad sluit hierbij aan, zoals blijkt uit uitspraken waarin ze oordeelt over ongeoorloofde ongelijke behandeling.²⁸ Discriminatie zou daarmee vervangen worden door discriminatie.

Wordt vervolgd...

In dit eerste deel van een tweeluik hebben we, aan de hand van de uitspraak van het College voor de Rechten van de Mens, het fenomeen dat mannen en vrouwen vaak verschillende prijzen bij de kapper betalen aan een nadere analyse onderworpen, zowel vanuit het perspectief van de klant als dat van de kappers. Hoewel het College oordeelde dat het hanteren van verschillende prijzen geslachtsdiscriminatie oplevert, is het onder kappers vandaag de dag nog steeds heel gebruikelijk om, naar hun oordeel gerechtvaardigd, verschillende tarieven te hanteren voor mannen en vrouwen. In het vervolgartikel, dat in de volgende druk zal verschijnen, worden de implicaties van de uitspraak vanuit juridisch perspectief nader belicht en zullen *pricing*-alternatieven verkend worden die de discriminatoire behandeling kunnen matigen. •

1. Dit verschil is statistisch significant, $t(154) = -2,361$, $p = .019$, Cohen's $d = .38$ en niet afhankelijk van de stad waarin de knipbeurt plaatsvindt. Er zijn wel significante verschillen in prijsniveaus tussen de vier onderzochte steden (gecorrigeerd naar man/vrouw prijsverschillen): Amsterdam (EMM = €48.32), Rotterdam (EMM = €37.64), Den Haag (EMM = €32.38) en Eindhoven (EMM = €33.77), $F(3,151) = 15.152$, $p < .001$, in zoverre dat het prijsniveau in Amsterdam significant ($p < .001$) afwijkt van de drie andere steden maar dat de kappersprijzen in de drie steden onderling niet significant afwijken. NB stad heeft een vijf keer sterker (partial $\eta^2 = .231$) effect op het prijsniveau dan geslacht (partial $\eta^2 = .045$). Alhoewel stad en geslacht elk afzonderlijk effect hebben op de kappersprijs, is het prijsverschil tussen man en vrouw zelf niet afhankelijk van de stad, $\Delta R^2 = .007$, $F(3, 148) = .478$, $p = .698$. Gegevens zijn op verzoek beschikbaar.

2. 'Winnie wil genderneutrale prijzen en klaagt kappers aan om 'haardiscriminatie'', Hart van Nederland 6 februari 2020, hartvannederland.nl.

3. NB: als het prijsverschil €4,71 (excl. BTW) in zijn geheel zou voortvloeien uit een verschil in arbeid, gegeven dat het 50% meer tijd kost een vrouw te knippen, zou dit betekenen dat de totale loonsomkosten om een man te knippen gemiddeld €9.41 bedragen, oftewel €18,83 per uur.

4. S. Trompert, 'Vrouwen betalen meer voor de kapper dan mannen:

'Heel vreemd'', RTL Z 5 juli 2018.

5. C. van Mersbergen, 'Vrouw betaalt bij kapper meer dan man: discriminatie? (+poll)', Dagblad van het Noorden 7 februari 2020.

6. E. Holodny & A Kiersz, 'Here's how much it costs to get a haircut around the world', Business Insider 17 september 2015.

7. Holodny & Kiersz 2015.

8. Trompert 2018.

9. M. Leunissen, 'Waarom zouden vrouwen per definitie meer moeten betalen bij de kapper?', de Volkskrant 22 oktober 2019.

10. Hart van Nederland, 6 februari 2020.

11. 'College oordeelt over verschil in kapperstarieven voor mannen en vrouwen' College voor de Rechten van de Mens 16 maart 2020, mensenrechten.nl.

12. CRM 17 maart 2020, oordeel 2020-23 (Wave International Hairstyling B.V.) en CRM 17 maart 2020, oordeel 2020-22 (Tony & Guy Holland B.V.).

13. Idem, oordeel 2020-23 par. 6.6, oordeel 2020-22 par. 6.7.

14. Idem, oordeel 2020-23 par. 6.4, oordeel 2020-22 par. 6.5.

15. Idem, oordeel 2020-23, par. 6.7, oordeel 2020-22 par. 6.7-6.9. NB het college lijkt zich hiermee dus ook uit te spreken over tweedegraads prijsdiscriminatie. Bij Cosmo Hairstyling is tenslotte een goedkopere behandeling wel bespreekbaar, als een vrouw hiervoor specifiek haar wens uit. Dit lijkt op kennisgebaseerde prijsdiscriminatie; een indirecte vorm van prijsdiscriminatie gebaseerd op zelfselectie door kennis.

16. $t(283) = -4,674$, $p < .001$, Cohen's $d = .56$. NB de steekproef is uitgevoerd door PanelClix. 378 Nederlanders zijn ondervraagd waarvan 285 aangeven naar de kapper te gaan, 47 thuis te worden geknipt, 42 zichzelf te knippen en bij 4 wordt het haar nooit geknipt of geschoren. Alleen de 285 participanten die een kapsalon bezoeken, zijn in de analyse meegenomen.

17. C. Liston-Heyes & E. Neokleous, 'Gender-Based Pricing in the Hairdressing Industry', J. Consumer Policy (23) 2009, p. 107-126.

18. Er zijn tegenwoordig steeds meer barbierszaken die zich specialiseren in het knippen van mannen. Zij knippen vrijwel nooit vrouwen en hoeven dus veelvoorkomende technieken en behandelingen voor vrouwen niet toe te passen.

19. Wilks' Lambda = .854, $F(1, 283) = 48$, $p < .001$, partial $\eta^2 = .146$.

20. $F(1, 283) = .178$, $p = .673$, partial $\eta^2 = .001$

21. $F(1, 282) = .034$, $p = .853$, partial $\eta^2 = .000$

22. Liston-Heyes en Neokleous 2009, p.107-126.

23. Trompert 2018.

24. Trompert 2018.

25. Liston-Heyes en Neokleous 2009, p. 107-126.

26. Leunissen, 22 oktober 2019.

27. Liston-Heyes en Neokleous 2009, p. 107-126.

28. HR 21 oktober 1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC5139, BNB 1993/29.

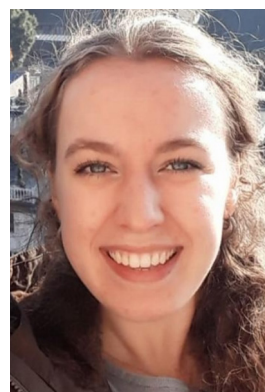
Kaat Hogendoorn

John Heller

Willeke Markesteijn

Lou Jetten

Prof. dr. Van der Rest

In gesprek met prof. dr. Alex Brenninkmeijer

Prof.dr. Alex Brenninkmeijer (1951) was van 1 oktober 2005 tot 1 januari 2014 Nationale ombudsman. Sinds 2014 maakt hij deel uit van de Europese Rekenkamer. Eerder was hij onder andere hoogleraar staatsrecht en decaan van de rechtenfaculteit in Leiden en tevens directeur van het programma geschillenbeslechting van het E.M. Meijers Instituut van de Universiteit Leiden. De heer Brenninkmeijer was eerder bestuursrechter en van 1995 tot 2002 vice-president bij de Centrale Raad van Beroep.

NOVUM interviewde hem over zijn afwisselende carrière, zijn visie op het recht en zijn vorig jaar verschenen boek *Moreel Leiderschap*. In dit boek wordt het handelen vanuit het concept moreel leiderschap uit de doeken gedaan; een vorm van leiderschap gebaseerd op waarden als eerlijkheid, oprechtheid en gematigdheid, die iedereen voor zichzelf kan ontwikkelen.

Wat verstaat u precies onder moreel leiderschap?

Er is feitelijk geen echte definitie van moreel leiderschap, moreel leiderschap valt namelijk niet in woorden te vangen. Dat is mijns inziens het belangrijkste misverstand van onze moderne cultuur, in die zin dat wij alles heel rationalistisch, met woorden, willen benaderen. Moreel leiderschap daarentegen is veelal iets wat juist getóónd wordt. Je ziet soms dat mensen op een bepaald moment in de geschiedenis die rol van moreel leider weten te vervullen. Denk aan Barack Obama, Nelson Mandela, Martin Luther King, Gandhi. Ook bij Angela Merkel is dat op een bepaald moment opgemerkt, en daaruit blijkt dat moreel leiderschap ook tot kritiek kan leiden, bijvoorbeeld met de uitspraak ‘Wir schaffen das’ in verband met de verwelcoming van de grote stroom migranten in Duitsland. Die uitspraak is in de tijd veel bekritiseerd, maar kwam wel voort uit een weldoordachte morele afweging.

“Er is feitelijk geen echte definitie van moreel leiderschap, moreel leiderschap valt namelijk niet in woorden te vangen.”

Wat dus belangrijk is bij moreel leiderschap, tevens de voornaamste reden dat ik er een boek aan heb gewijd, is dat we afgezien van het rationele veel meer aandacht moeten besteden aan de emoties en gevoelens die spelen bij bepaalde keuzes en onderwerpen. Een voorbeeld hiervan is de kritiek van Portugal, Spanje en Italië op onze minister van Financiën, Wopke Hoekstra, die stelden dat hij gevoelloos zou zijn omdat hij niet akkoord ging met een financieel noodpakket in de vorm van eurobonds. Dat betekende dat de emotionele kant van de gevolgen van de coronacrisis buiten zijn beeld was geraakt, zelf noemde hij dat later ook een communicatiefout.

Een andere essentiële dimensie van moreel leiderschap, naast de ratio en de emotie, is de ethos. In deze tijd besteden we door het rationaliseren van veel onderwerpen vaak te weinig aandacht aan de waarden waar we uiteindelijk voor staan. De kernvraag moet altijd zijn: ‘waarom doe je het?’ Dat is voor mij ook een oriëntatiepunt: je moet voor de spiegel staan en jezelf deze vraag durven te stellen. Het antwoord daarop moet je ten allen tijde kunnen en durven geven aan zowel jezelf, als iemand in je directe omgeving.

Moreel leiderschap speelt dan dus ook niet alleen in de top van het bedrijfs- of politieke leven, maar ook in onderlinge betrekkingen?

Dat klopt. Met het boek *Moreel Leiderschap* heb ik proberen aan te geven wat moreel leiderschap voor ieder van ons betekent. Natuurlijk kun je kijken naar de grote namen en de grote voorbeelden, maar uiteindelijk gaat het erom dat je zelf je koers weet te bepalen en dat die koers niet alleen rationalistisch of emotioneel is, maar een juiste balans tussen die drie dimensies van ons bestaan.

“We bevinden ons niet in een tijd waarin morele leiders makkelijk hun plaats vinden. Je ziet feitelijk juist het omgekeerde heel sterk, vanuit de samenleving klinkt de roep om ‘sterk’ leiderschap.”

Door de coronacrisis is er meer behoefte aan moreel leiderschap dan ooit. Ziet u in deze tijd wellicht enkele morele leiders opstaan?

‘Wil de ware morele leider opstaan’, haha! Dat is moeilijk te zeggen, hier zie je namelijk het probleem wat al eerder besproken is. We bevinden ons namelijk niet in een tijd waarin morele leiders makkelijk hun plaats vinden. Je ziet feitelijk juist het omgekeerde heel sterk, vanuit de samenleving klinkt de roep om ‘sterk’ leiderschap. Barack Obama noemde dat in een lezing ooit de *strongman politics*, zoals het geval is bij onder andere Trump, Erdogan, en Poetin. Deze politiek kenmerkt zich door het fenomeen dat democratisch gekozen leiders democratie pretenderen, maar ondertussen iedere institutie en norm ondergraven die voor democratie staat. Er wordt de suggestie gewekt dat een goede leider een sterke leider is. ‘Sterk’ politiek leiderschap staat moreel leiderschap niet per definitie in de weg, maar deze strongmen zijn allesbehalve moreel leiders, omdat zij de fundamentele waarden van de rechtsstaat en de democratie ondermijnen.

Als ik toch iemand moet noemen kom ik uit op Mark Rutte. Je ziet dat hij met zijn krachtige toespraak aan het begin van de ‘intelligente lockdown’ en zijn optreden bij persconferenties zijn weg aan het zoeken is als moreel leider. Hij probeert geen harde, krachtige leider te zijn, maar weegt zorgvuldig de belangen af die spelen onder

verschillende bevolkingsgroepen en leeftijdsklassen.

Wat geeft in de zin van een Europees antwoord op de coronacrisis inhoud aan moreel leiderschap?

Dat is te vinden in het zoeken naar een gemeenschappelijk doel in Europa. Het simpelweg stellen dat wij als Nederland hard zijn op de centen is een eenzijdige benadering waar terecht verontwaardiging over is ontstaan. Men dient bereid te zijn de discussie aan te gaan om een grondslag te vinden die fundamenteel is. Europese samenwerking is namelijk essentieel voor alle Europese burgers. Alle problemen waar we als Europa mee te maken hebben: op het gebied van financiën, gezondheidszorg, migratie, het klimaat, het zijn stuk voor stuk onderwerpen waarbij landen elkaar nodig hebben. Het is daarom in het belang van de Europese burgers noodzakelijk om tot een adequate binding met elkaar te komen.

De Europese samenwerking is uiteindelijk ook groot geworden en opgebouwd door het gezamenlijk oplossen van crisissituaties. Je kunt dus voor Europa stellen: ‘never waste a good crisis’. De hoop is daarom natuurlijk dat Europa ook nu dichterbij elkaar komt. Ik zie echter een forse dreiging ontstaan door de druk van autoritaire staten als Rusland en China, maar ook door het onverantwoord handelen van de Verenigde Staten. Europa komt hierdoor in de knel en het wordt daardoor steeds moeilijker goede Europese oplossingen te vinden.

“Het simpelweg stellen dat wij als Nederland hard zijn op de centen is een eenzijdige benadering waar terecht verontwaardiging over is ontstaan.”

In uw boek haalt u de methode van Nobelprijs-winnaar Daniel Kahneman aan, die onderscheid maakt tussen ‘snel’ en ‘langzaam’ denken, om zo denkfouten op te sporen en een meer afgewogen keuze te kunnen maken. In hoeverre is er in deze ‘snelle’ wereld ruimte voor ‘langzaam’ denken?

Ja, en het is zelfs fundamenteel. Langzaam denken is namelijk niet per definitie een kwestie van tijd. De omschakeling tussen ‘snel’ en ‘langzaam’ denken is er een tussen de automatische piloot of een beredeneerde keuze. Heel veel dingen in het dagelijks leven voer je op de automatische piloot uit, maar op

een gegeven moment beland je, zo zegt Kahneman, in een cognitief mijnenveld. Dat is domein waarin je bereid moet zijn niet reflexmatig te handelen maar tot een goede afweging te komen. Dit valt te verbinden met Aristoteles. Op het moment dat je, in de lijn van Kahneman, voor een belangrijke keuze staat moet je de drie dimensies van ons bestaan, de logos, pathos en ethos, in beschouwing nemen, om zo tot een evenwichtige keuze te komen.

Ik merk dat deze vorm van denken mensen inspireert. Regelmatig spreek ik mensen die door te reflecteren op bepaalde keuzes en handelingen balans vinden in hun leven. Dat is natuurlijk ontzettend mooi om te horen.

“Regelmatig spreek ik mensen die door te reflecteren op bepaalde keuzes en handelingen balans vinden in hun leven.”

In hoeverre is macht verweven met moreel leiderschap?

Het menselijk leven is doortrokken van macht, en macht op zichzelf is ook niet fout, het gaat pas echt mis als er sprake is van misbruik van macht. De verbinding tussen moreel leiderschap en macht zit in gezag. Op het moment dat je macht op een geloofwaardige manier weet uit te oefenen wordt de macht aanvaard. Dat is moreel leiderschap, op een zodanige manier gebruik maken van je macht dat de ander daarin meegenomen wordt en tot zijn of haar recht komt.

Het onderwerp gezag ben ik als Nationale ombudsman zeer sterk tegengekomen bij de politie. Een beroepsgroep die bij uitstek omkadert is door macht, en dat moet ook als sterke arm der wet. Je ziet dat dat goedopgeleide agenten de kunst verstaan om hun handhavende taak uit te oefenen zonder daarbij veel weerstand op te roepen. Door een correcte persoonlijke benadering zal een agent die op beleefde wijze een bon uitschrijft in het overgrote deel van de gevallen geen verzet opwekken. Een goede agent is gespecialiseerd zijn macht in gezag om te zetten en oefent dus niet op botte wijze macht uit, maar alleen als dat noodzakelijk is.

Een goed voorbeeld hiervan zijn de boetes omtrent de overtreding van de coronaregels. Het simpelweg toespreken blijkt in Nederland vaak al genoeg, terwijl

in bijvoorbeeld Frankrijk - alleen al in de maanden maart, april en mei - al meer dan een miljoen boetes zijn uitgedeeld. Dit wijst op een hele andere handhavende benadering. Als de politie - zoals bij ons - erin slaagt om te controleren door het gesprek aan te gaan, toont de politie dus moreel leiderschap.

Ligt er voor een jurist, als veelal ‘machtige’ partij in een onderlinge (rechts)verhouding, extra nadruk op morele leiderschapskwaliteiten?

Eigenlijk zou ik in dit opzicht twee perspectieven naar voren kunnen brengen. De kern van de rechtswetenschap is het balanceren van machtsverhoudingen. Dit geldt voor elk rechtsgebied. Neem als voorbeeld het consumentenrecht: de consument kan enorm misleid worden en het recht probeert hier een beschermende rol te vervullen. In het strafrecht neemt het recht dan weer een meer interveniërende rol aan. Je ziet dit op alle terreinen van het recht. Macht wordt gereguleerd zodat machtsmisbruik tegengegaan wordt.

“De kern van de rechtswetenschap is het balanceren van machtsverhoudingen. [...] Macht wordt gereguleerd zodat machtsmisbruik tegengegaan wordt.”

Het tweede perspectief was voor mijzelf ook een ontdekking die ik pas in een latere fase van mijn professionele leven heb gedaan, na meer dan twintig jaar rechter te zijn geweest. De juridische bescherming van mensen schiet vaak tekort, en rechtspraak is niet altijd een oplossing. Toen ben ik terechtgekomen op het domein van conflictbemiddeling. Rond de eeuwwisseling heb ik daarom aan de faculteit in Leiden een cursus conflictbemiddeling en mediation opgezet. Dat werd toentertijd niet bepaald met luid gejuich ontvangen, veel collega's vonden het maar slap geouwehoer.

Ik stond er echter volledig achter. Door middel van conflictanalyse, -bemiddeling en mediation kun je namelijk op een veel subtielere wijze met macht omgaan. Dat kan in een echtscheidings situatie zijn, om zo door bemiddeling de veilige positie van kinderen zeker te stellen, maar het speelt ook in bijvoorbeeld arbeids- of maatschapsverhoudingen. Een conflict in een maatschap kun je bijvoorbeeld langs de lijnen

van mediation oplossen. Accountants als maat in een maatschap beginnen soms juridische procedures. Dat is nooit een oplossing, er bestaan andere, betere instrumenten voor. Je ziet ook in internationale verhoudingen dat de diplomatieke, bemiddelende rol het effectiefst is op langere termijn. Op korte termijn kun je misschien slaan, sanctioneren en grof zijn, maar op de lange termijn schiet je het meest op met het opbouwen van een goede diplomatieke verhouding.

“Op korte termijn kun je misschien slaan, sanctioneren en grof zijn, maar op de lange termijn schiet je het meest op met het opbouwen van een goede diplomatieke verhouding.”

In het notariële recht is mediation al helemaal een waardevolle eigenschap. Als er, zoals helaas meer dan eens gebeurt, een geschil ontstaat omtrent de executie van een testament moet je weten hoe je op een vreedzame manier kunt interveniëren. Ook hier komt de driehoeksverhouding van de logos, pathos en ethos wederom om de hoek kijken. Het testament kan je benaderen als de logos-kant, wat staat er op papier? De emoties zitten rondom het verdriet en de verwerking, maar ook omtrent eventuele problematische verhoudingen in het verleden. De ethos staat voor de uitkomst van een dergelijk conflict. Willen wij als familie op respectvolle wijze met elkaar omgaan? Als je een dergelijke casus op tafel krijgt, dien je het te benaderen als ware het een cognitief mijnenveld, zoals Kahneman het zo mooi definieert, en niet zomaar als het uitvoeren van een testament of contract. Teken een driehoek en bepaal de drie kanten van de casus. Kan ik met partijen in gesprek gaan over al die drie kanten daarvan?

U stipte net ook al even de inzichten uit uw rijke carrière aan. U heeft zelf een enorm afwisselende (juridische en wetenschappelijke) carrière gehad voor uw huidige functie bij de Europese Rekenkamer. Was dit altijd al het plan?

Zoiets bedenkt je natuurlijk niet van tevoren! Ik beschouw het dan ook als een geweldige rijkdom dat ik de kans heb gehad al deze verschillende functies te vervullen.

Ik ben begonnen als student-assistent bij de Rijksuniversiteit Groningen, waar ik geïntrigeerd raakte

door het staats- en constitutioneel recht. Langs die lijn ben ik me op wetenschappelijk gebied gaan ontwikkelen en deed ik onder andere de Universiteiten van Nijmegen en Tilburg aan. Ook ben ik toen begonnen in de bestuursrechtspraak, als plaatsvervangend griffier, omdat ik toen al vond dat het belangrijk was verbinding te houden met de praktijk. Uiteindelijk heb ik me van groentje opgewerkt tot rechter, en uiteindelijk zelfs tot vicepresident van de Centrale Raad van Beroep. Dat was eigenlijk een ‘eindfunctie’. Je kan eventueel nog doorstromen naar president, maar daar vonden mijn collega’s me te eigenwijs voor, haha! Op het gegeven moment ziet men mij toch liever gaan dan komen, omdat ik vaak de vraag ‘waarom?’ stel. Dan wordt het allemaal een beetje lastig, omdat dergelijke vragen in de praktijk vaak lastig blijken te beantwoorden. Inmiddels was ik eveneens deeltijd hoogleraar in Leiden, toen ik de uitnodiging kreeg decaan van de Leidse rechtenfaculteit te worden. Dat was interessant, want de Leidse faculteit vond ik toen al fantastisch. De opdracht die mij werd meegegeven was om de Leidse faculteit ‘wakker te schudden’. Het College van Bestuur sprak over een ‘ingesudderde faculteit’ en wilde graag een buitenstaander met een open geest die de faculteit op kon schudden. Dat had maar beperkt succes, omdat toch bleek dat de Leidse faculteit eigen mores had waaraan ze wilde vasthouden. Na een tijd ben ik daarom weer doorgegaan als hoogleraar en weer gestopt als decaan.

“Op het gegeven moment ziet men mij toch liever gaan dan komen, omdat ik vaak de vraag ‘waarom?’ stel. Dan wordt het allemaal een beetje lastig, omdat dergelijke vragen in de praktijk vaak lastig blijken te beantwoorden.”

Niet veel later werd ik gevraagd om te solliciteren als Nationale ombudsman. Die vraag kwam al eerder, maar ik wilde toen trouw zijn aan de faculteit in Leiden. Dat was achteraf stom. Gelukkig kreeg ik opnieuw de kans om te solliciteren, en werd ik daadwerkelijk ombudsman. Dat was een geweldige mooie functie. In mijn tweede termijn als ombudsman heb ik geprobeerd Europees ombudsman te worden, omdat Europa mij erg aan het hart ligt. Dat mislukte, maar niet veel later benaderde de Nederlandse regering mij met de vraag of ik interesse had in mijn huidige functie bij de Europese Rekenkamer. Ik heb het dus niet bewust opgezocht, veel

is gewoon op mijn pad gekomen.

In welke zin was de Leidse faculteit ‘ingesudderd’?

Illustratief is natuurlijk het voorbeeld dat ik eerder gaf rondom mediation. In de faculteit heerste heel sterk de overtuiging dat men voornamelijk advocaten opleidde. Het verdienmodel van advocaten is natuurlijk procederen. Men liep daarom niet warm om anders om te gaan met bestuursrechtelijke procedures dan procederen, door dus bijvoorbeeld mediation toe te passen. Dat stond voor de meesten haaks op elkaar. Wat ik ook waarnam is dat de hoogleraren toentertijd een groot privébelang hadden. Iedereen was overal en ergens wel bezig, maar de focus op het goed functioneren van de faculteit was mijns inziens te beperkt. Veel hoogleraren hadden buiten de faculteit een hele business, en ik heb dat wel eens ter discussie gesteld. Dat werd me ook niet in dank afgenomen, en het ligt nog steeds misschien een beetje gevoelig. Maar uiteindelijk heb ik met heel veel plezier in Leiden gewerkt, en vind ik het nog steeds een fantastische faculteit!

“Uiteindelijk heb ik met heel veel plezier in Leiden gewerkt, en vind ik het nog steeds een fantastische faculteit!”

Wat was in die zin het hoogtepunt van uw tijd (als decaan van de rechtenfaculteit) in Leiden?

Het absolute hoogtepunt voor mij was de verhuizing naar het Kamerlingh Onnes Gebouw in 2004, de huidige rechtenfaculteit. In mijn tijd als decaan heb ik in nauwe samenwerking met de architect Hans Ruijsenaars een ontwerp voor de rechtenfaculteit ontwikkeld. Op twee punten heb ik toen mijn stempel weten te drukken. Het eerste was de bibliotheek, Ruijsenaars zag dat namelijk hypermodern voor zich. Ik vind echter dat een klassieke bibliotheek, in een soort Engelse stijl, veel beter past bij een rechtenfaculteit. Het tweede punt was het restaurant aan de voorkant van het gebouw. De architect wilde daar namelijk het bestuur van de faculteit neerzetten, waar ik een stokje voor heb gestoken. Dat is namelijk de mooiste plek van het gebouw, met het mooiste uitzicht; daar moesten de studenten zitten, in een fantastisch Grand Café-achtig restaurant! Dat had echter heel wat voeten in de aarde, er bleek namelijk een logistiek probleem te zijn met betrekking tot de aanvoer voor de keuken. Uiteindelijk heeft de architect daar gelukkig

een praktische oplossing voor gevonden.

Elke keer als ik aan Leiden denk, denk ik dan ook weer aan dat geweldige gebouw, met natuurlijk ook de Lorentztaal als parel. Het is met recht de mooiste faculteit van Nederland, en ik ben er trots op dat enkele van mijn ideeën nauw verbonden zijn met dat prachtige gebouw.

“De Leidse rechtenfaculteit is met recht de mooiste van Nederland, en ik ben er trots op dat enkele van mijn ideeën nauw verbonden zijn met dat prachtige gebouw.”

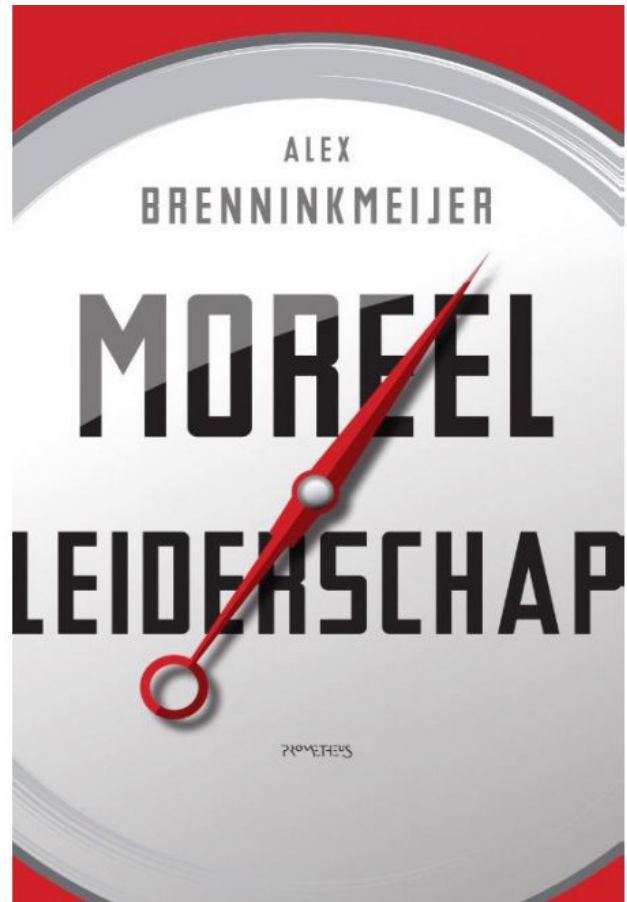
Ik had eigenlijk ook verwacht dat u over het eredoctoraat dat u mocht uitreiken aan Nelson Mandela zou beginnen!

Ja, dat was natuurlijk een onvergetelijke gebeurtenis! Toen Nelson Mandela een eredoctoraat aan de Universiteit Leiden kreeg begeleidde ik hem de Pieterskerk in. Op mijn bureau in Utrecht staat nog steeds een foto van het moment dat ik hem later tijdens de ceremonie de kappe omhang. Ik herinner me hem als een enorm fijne en bescheiden persoonlijkheid, met een merkbare aanwezigheid die totaal onvergelijkbaar is met die van andere belangrijke personen. Zijn benadering van moreel leiderschap spreekt mij dan ook erg aan.

Wat zou u (toekomstige) rechtenstudenten willen meegeven?

Mijn advies luidt natuurlijk: stel altijd de vraag ‘waarom doe ik het?’. Maar wat voor een jurist in het bijzonder ook ontzettend belangrijk is, zijn het buitenland en de talen. Ontwikkel je talen goed, en probeer ook een stage te lopen in het buitenland. Het is zowel in het persoonlijke als professionele leven van groot belang om cultuurverschillen te herkennen en te kunnen plaatsen. Dat merk ik in mijn werk bij de Rekenkamer bijvoorbeeld heel erg, waar we zevenentwintig landen en culturen verenigen. Ze verdienen allemaal een plaats, men kan niet spreken van ‘goed’ of ‘fout’. En dat is meteen ook het bijzondere van Europa, al die verschillende culturen die met elkaar verbonden zijn. Hou dus een open oog voor het buitenland, want de toekomst van Nederland ligt buiten de landsgrenzen!●

Door Jurian Bos.

De roep om moreel leiderschap is actueel. President Trump won de verkiezingen als een alfamannetje en hij laat zich van dag tot dag gelden. Maar ook in Rusland, China en Turkije zien we sterke leiders hun positie verstevigen. Onafhankelijke media worden kapotgemaakt of gemanipuleerd en de democratie wordt uitgehold. Is sterk leiderschap succesvol en is er geen alternatief dat zich baseert op waarden als eerlijkheid, oprechtheid en gematigdheid? In Moreel leiderschap ontrafelt Alex Brenninkmeijer op basis van zijn ervaringen als rechter, Nationale ombudsman en lid van de Europese Rekenkamer, en op grond van zijn inzichten als hoogleraar hoe moreel leiderschap als tegenovergestelde van macht kan werken. Hij doet aan de hand van concrete praktijkvoorbeelden verslag van zijn zoektocht naar de werking van moreel leiderschap in onder meer democratie, rechtspraak, openbaar bestuur en media. Een vorm van leiderschap die iedereen kan ontwikkelen.

Facultaire Introductieweek voor eerstejaarsstudenten

31 augustus tot en met 4 september 2020

Nieuwe studenten welkom heten op de faculteit, hen begeleiden bij de start van hun opleiding en inspireren voor het onderwijs – dat bleek best een uitdaging in deze tijd van corona en online onderwijs. Niettemin start op 31 augustus wederom de facultaire Introductieweek waarin onze faculteit alle nieuwe eerstejaarsstudenten Rechtsgeleerdheid en Criminologie ontvangt. Veel activiteiten zullen in die week online plaatsvinden. Onveranderd is de ‘aanwezigheid’. Ook online is die verplicht.

Programma

De kennismaking start op maandag 31 augustus met een informatief introductiecollege. De eerstejaars zullen het college per livestream volgen. Bij het college worden de eerstejaars juridische opleidingen en criminologie welkom geheten en ontvangen zij studietips. Daarnaast geven twee docenten een minicollege over voor juristen en criminologen belangrijke onderwerpen: de Toekomstkamer respectievelijk de moord op Anne Faber.

Op dinsdag is er een online taal- en etiquettecollege dat is opgenomen in de pop-up-studio's op de faculteit. Dit college bestaat uit verschillende onderdelen: taal in de praktijk, uiteengezet door oud-(pers)officier van justitie Marilyn Fikenscher en etiquette bij de universiteit, toegelicht door etiquette-expert Jan Jaap van Weering. Het college wordt ingeleid door prof. Alex Geert Castermans, die uitleg geeft over een aan de eerstejaars uit te delen juridische roman, De kindervet van Ian McEwan.

Later in de week kun je online een speciaal voor onze nieuwe eerstejaars opgenomen vraaggesprek bekijken over het thema strafrecht en media. Gasten zijn een (oud)rechter, officier van justitie en een advocaat. Het vraaggesprek heeft een 'Op1'-format. Onderwerpen van gesprek zijn onder meer het probleem dat mensen al door of in de media worden veroordeeld voordat

een rechter zich over de zaak heeft uitgelaten (trial by media), inzet van media door advocaten (in wiens voordeel: van de verdachte of van de advocaat zelf?) en inzet van media door het Openbaar Ministerie: wenselijk of niet?

Het volledige programma van de Introductieweek is te vinden op de webpagina van LLP. Let goed op wanneer en hoe laat bepaalde programmaonderdelen starten en zorg ervoor dat je tijdig beschikt over de benodigde apparatuur en applicaties. Zie ook onder het kopje Voorbereidingen voor online onderwijs.

LLP

Tijdens de Introductieweek vinden ook de eerste, hopelijk (deels) fysieke, LLP-bijeenkomsten plaats. Bij deze bijeenkomsten maken tutorgroepstudenten kennis met elkaar en hun docent- en studenttutor en krijgen zij handvatten voor het zoeken in de wettenbundels en het lezen van rechtspraak.

We hopen dat we alle eerstejaars met deze Introductieweek een inspirerende, vliegende start kunnen geven, en dat jullie je – fysiek én online – snel thuis voelen bij onze geliefde faculteit. Van harte welkom en graag tot snel op de faculteit!●

De organisatoren van de Introductieweek

**Universiteit
Leiden**
Rechtsgeleerdheid

NOVUMmagazine

NOVUM magazine is het juridisch faculteitsblad van de Universiteit Leiden, ontstaan uit de fusie tussen het faculteitsblad **Trias** (1968) en het blad **Request** (1999) dat werd uitgegeven door het rechtenmentoraat Appèl, tegenwoordig **Juridische Faculteitsvereniging Grotius**.

Ons doel is een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van (toekomstig) juridische professionals.

Hoofredacteur

Jurian Bos

Eindredacteur

Joris van de Riet

Redacteurs

Nick du Bois

Bouchra Boulouize

Sebastian Cornielje

Rudolf Willem van Dam

Hadassah Drukarch

Francine Fetter

Mahatma M. Martinus

Anne Sophie Pijnacker

Lars Volborth

Femke de Wijs

Raad van advies

Prof. mr. dr. A.G. Castermans

Prof. mr. dr. P.M. Schuyt

Mw. drs. A.F.M. van der Helm

Dion Latten, assessor FdR

Ayman Kariman, praeses JFV Grotius

Oplage: 750 exemplaren

Drukker: BladNL

ISSN: 1567-7931

© Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande toestemming van de redactie openbaar worden gemaakt of verveelvuldigd.

Adverteren, solliciteren of reageren: novum@law.leidenuniv.nl

Dedicated mensen maken het verschil.

Hugo, dedicated trombonist
en advocaat-stagiair bij BarentsKrans

Wij zoeken advocaat-stagiaires.

Mensen die zich verdiepen, die vragen stellen en zichzelf blijven verbeteren. Die maken het verschil. Zowel op professioneel vlak als in het privéleven. Dedicated noemen wij dat. Heb jij die ambitie, dan pas jij bij BarentsKrans. Wil je werken bij één van de grootste advocatenkantoren in Den Haag, met enthousiaste collega's, toonaangevende cliënten en uitdagende zaken? Ga dan naar www.werkenbijbarentskrands.nl

werkenbijbarentskrands.nl

BarentsKrans